

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าชุมชนวัดกลางมีประวัติศาสตร์ชุมชนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยในแต่ละช่วงเวลาชุมชนก็ได้มีการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในบริบทหรือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป มีการประยุกต์แนวคิดทั้งจากภายในและภายนอกให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนทำให้ชุมชนประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสิ่งแวดล้อม จนนำไปสู่การขยายเครือข่ายการเรียนรู้และเครือข่ายกิจกรรมออกไปในที่สุด การศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการชุมชนวัดกลาง
2. กระบวนการทุนทางสังคมกับการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนวัดกลาง
3. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนวัดกลาง

การศึกษาจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 หัวข้อด้วยกัน เริ่มตั้งแต่พัฒนาการชุมชน กระบวนการทุนทางสังคมกับการจัดการขยะมูลฝอยและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะมูลฝอย โดยแต่ละหัวข้อก็จะมีประเด็นแยกย่อยเพื่อแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่าง ๆ รวมทั้งการปรับตัวของชุมชนในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งการปรับตัวทางด้านรูปธรรม ทางด้านแนวคิด และกระบวนการทำงาน ซึ่งมีรายละเอียดของเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการชุมชนวัดกลาง

เดิมทีบริเวณที่เป็นชุมชนวัดกลางในปัจจุบันมีลักษณะเป็นทุ่งนาโล่งแจ้ง ไม่มีต้นไม้ ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ ผู้คนส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่บริเวณคันคลองซึ่งห่างออกไปไม่มากนัก โดยแรกเริ่มมีผู้คนอาศัยอยู่เพียงไม่กี่ครัวเรือน จากการสอบถามผู้ใหญ่นุช พุ่มประดิษฐ์ อายุ 73 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านชุมชนวัดกลาง ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนวัดกลางมาตั้งแต่เกิด คือตั้งแต่สมัยแรกเริ่มเดิมทีที่เพิ่งมีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณนี้ ผู้ใหญ่นุชเล่าว่า

สมัยก่อนที่นี้ยังเป็นทุ่งนา ไม่มีต้นไม้ ไม่มีอะไรเลย ผู้คนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำนา ซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน ชาวบ้านก็จะเดินไปมาหาสู่กันอยู่ตลอด รู้จักกันหมด ซึ่งแต่เดิมเป็นมุสลิมที่อพยพมาจากทางภาคใต้ของประเทศมาอาศัยอยู่

บริเวณวัดท่าทอง ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังจึงได้เปิดให้มีการจองพื้นที่บริเวณที่เป็นชุมชนวัดกลางในปัจจุบัน มุสลิมกลุ่มนี้จึงได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัย (นุช พุ่มประดิษฐ์, สัมภาษณ์)

ผู้คนในสมัยนั้นจึงมีวิถีชีวิตเป็นแบบดั้งเดิมและเรียบง่าย คือ ดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา ชีวิตผูกพันอยู่กับคลอง ซึ่งน้ำในคลองขณะนั้นยังใสสะอาดและเต็มไปด้วยฝูงปลามากมาย ชาวบ้านก็เก็บผักเก็บปลามาเป็นอาหาร และใช้น้ำในคลองในการอุปโภคบริโภค การเดินทางสัญจรไปมาก็ใช้เรือโอหรือเรือบดเป็นหลัก เนื่องจากยังไม่มีถนนหนทาง

สภาพแวดล้อมของชุมชนในช่วงนั้นยังไม่มีปัญหาขยะมูลฝอย เนื่องจากจำนวนประชากรยังมีไม่มากและผู้คนส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม คือยังไม่มีการใช้ถุงพลาสติกหรือขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายยากอย่างเช่นปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะใช้ใบตอง เมื่อมีขยะมูลฝอยชาวบ้านก็จะทิ้งลงในแม่น้ำลำคลองหรือนำมาเผาในที่โล่งแจ้ง เนื่องจากการเดินทางไปมายังไม่สะดวกทำให้รถเก็บขยะจากอำเภอ (ในขณะนั้น) ไม่สามารถเข้ามาเก็บขยะมูลฝอยได้ ช่วงนี้ชาวบ้านยังไม่มีความคิดในเรื่องการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย

อย่างไรก็ตามการที่ชุมชนมีประชากรอยู่ไม่มากนักก็ส่งผลทำให้ชาวบ้านรู้จักกันเป็นอย่างดี เพราะมีอยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน บางครัวเรือนก็เป็นเครือญาติกันที่แตกครอบครัวออกมาซึ่งชุมชนในขณะนั้นมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแลสารทุกข์สุกดิบ เวลามีการประสานงานหรือขอความช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านก็จะใช้วิธีเดินตามบ้านเพื่อพูดคุยบอกกล่าวกัน เช่น ควายหายชาวบ้านก็จะเดินตามกัน อย่างนี้เป็นต้น นอกจากนี้ภายในชุมชนก็มีสุเหร่าและวัดซึ่งใช้เป็นสถานที่สำหรับประกอบศาสนพิธีของศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธอยู่แล้ว แต่เนื่องจากชาวบ้านทั้งหมดเป็นมุสลิม คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธยังไม่ได้อพยพเข้ามา วัดจึงมีพระอาศัยอยู่เพียงรูปเดียว บทบาทของวัดในขณะนั้นก็คือเป็นสถานที่สำหรับให้การศึกษาอบรมโดยมีพระเป็นผู้สอน แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาเด็กนักเรียนเกิดความสับสนในเรื่องของหลักปฏิบัติทางศาสนาโดยเฉพาะเด็กนักเรียนมุสลิม ชาวบ้านก็ได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการสร้างเพิงให้เด็กนักเรียนมุสลิมแยกออกมาเรียนต่างหาก ต่อมาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านจึงได้นำไม้จากบ้านพักชั่วคราวที่ไม่ใช้แล้วมาสร้างเป็นโรงเรียนคือโรงเรียนอพยพอนุสรณ์ (ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนไชศรีอนุสรณ์) และโรงเรียนสุเหร่าคลองจั่น ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจึงมีโรงเรียนที่แยกกันอย่างชัดเจนระหว่างเด็กนักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ในปัจจุบันโรงเรียนดังกล่าวก็มีเด็กนักเรียนคละกันบ้างทั้งพุทธและมุสลิมเพราะสถานที่ไม่เพียงพอแต่ก็ไม่มากนัก

จากการศึกษาพบว่าผู้ใหญ่บ้านคนแรกที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ดูแลชุมชนในขณะนั้นคือ ผู้ใหญ่ซิม วันโห๊ะ ซึ่งเป็นพ่อตาของผู้ใหญ่บุช ต่อมาหลังจากที่ผู้ใหญ่ซิม เกษียณอายุ ผู้ใหญ่สมนึก วันโห๊ะ ก็รับช่วงเป็นผู้ใหญ่บ้านคนต่อไป เนื่องจากเป็นลูกของผู้ใหญ่ซิม แต่ก็ทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้านได้เพียงไม่กี่เดือน ผู้ใหญ่บุช พุ่มประดิษฐ์ ก็ได้ขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้านแทนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 ผู้ใหญ่บุชเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ประมาณ 30 กว่าปี จึงเกษียณอายุหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นก็คือดูแลเรื่องการเกิด การตายของคนในชุมชน เมื่อได้รับแจ้งจากชาวบ้านแล้วผู้ใหญ่บ้านก็จะนำข้อมูลดังกล่าวไปแจ้งให้กับทางอำเภอทราบ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับทางอำเภอในเรื่องทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้ภายในชุมชนเองก็ยังมีมีการเรียกประชุมกันอยู่เสมอ ๆ โดยจะประชุมกันที่วัดหรือโรงเรียนซึ่งใช้เป็นสถานที่ในการพบปะกัน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนี้เมื่อมีเงินก็มักจะซื้อที่ดินเก็บไว้เป็นของตนเอง บางคนก็เก็บไว้เพื่อให้ญาติพี่น้องได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัย

สภาพชุมชนเป็นอย่างนี้เรื่อยมาจนกระทั่งคุณหญิงจำเนียร เตชะไพฑูริย์ได้เข้ามากว่านซื้อที่ดินบริเวณที่เป็นซอย 1 ในปัจจุบัน ราคาขณะนั้นอยู่ที่ไร่ละ 2,000 บาท ซึ่งเป็นการตกลงกันด้วยปากไม่มีสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะว่ามีมุสลิมไม่ค่อยนิยมเรื่องของกฎหมาย อยากได้ก็เอาไป นางถ้วน คณะกรรมการชุมชนวัดกลางได้เล่าว่า “มุสลิมในสมัยนั้นไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ตกลงกันด้วยปากก็เลยได้เงินบ้าง ไม่ได้เงินบ้าง อยากให้ก็ให้ไม่อยากให้ก็ไม่ให้ สุดท้ายก็เลยไม่ได้เงินครบ” (13 ธันวาคม 2548)

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณชายคลองในขณะนั้นเป็นเครือญาติกันหมด ส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิมที่ย้ายมาจากต่างจังหวัด โดยมีการแบ่งเป็นก๊กตามกลุ่มเครือญาติซึ่งหลัก ๆ มีอยู่เพียงไม่กี่ตระกูล หลังจากที่คุณหญิงจำเนียรได้กว่านซื้อพื้นที่ดังกล่าวมาแล้วก็ได้นำมาจัดสรรขายเป็นล๊อต ๆ ให้กับคนที่ต้องการซื้อในราคาตารางวาละ 150 บาท โดยสามารถซื้อได้ทั้งแบบเงินสดและเงินสด ภายหลังการซื้อขายผู้ซื้อก็จะได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น ๆ ทันที ซึ่งช่วงนั้นเป็นช่วงที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เสร็จสิ้นลง จึงมีผู้คนทั้งจากต่างจังหวัดและบริเวณใกล้เคียงได้อพยพเข้ามาเพื่อที่จะมาทำงานกับทหารญี่ปุ่นและได้ซื้อที่ดินดังกล่าวเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย รวมทั้งมีชาวบ้านบางส่วนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่กับเครือญาติที่อพยพมาก่อนหน้านี้ บางครอบครัวก็มีการแตกครัวเรือนออกไปทำให้จำนวนประชากรในชุมชนเริ่มเพิ่มขึ้น ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในขณะนั้นส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ประกอบอาชีพทำนา มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ และรู้จักกันและกันเป็นอย่างดี พอหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธจากเขตบึงทองหลางและต่างจังหวัดอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน สภาพชุมชนในขณะนั้นก็ยังไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก แม้ว่าจะมีผู้คนเริ่มมาอาศัยอยู่มากขึ้นแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่มิดถนนหนทาง ไม่มีไฟฟ้า น้ำประปา

การสัญจรไปมายังใช้เรือโอ หรือเรือยนต์อยู่ ภายหลังจึงได้มีการขุดท้องร่องเพื่อนำดินมาทำถนน ส่วนบริเวณที่ดินที่ชาวบ้านซื้อก็ยังเป็นทุ่งนา ชาวบ้านต้องหาเลนมาถมเพื่อสร้างบ้านเอง การสัญจรทางเท้าค่อนข้างลำบากต้องใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก สิ่งนี้เองที่ทำให้คลองกลายเป็นส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่นี่ สังเกตได้จากการตั้งรกรากของชาวบ้าน ในช่วงแรกจะนิยมอาศัยอยู่บริเวณชายคลองซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิม

การปกครองของชุมชนในขณะนั้นก็ยังมิใช่ผู้ใหญ่บ้าน และกำนันเป็นผู้ดูแลปกครองทั้งหมด โดยได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ การทำงานก็ยังไม่มีประสิทธิภาพมากนัก ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงปัจจุบันชุมชนวัดกลางมีผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 5 คน ด้วยกันดังต่อไปนี้ (ถ้วน ยิ้มชมชิด, สัมภาษณ์)

1. ผู้ใหญ่ซิม วันไชยะ (มุสลิม)
2. ผู้ใหญ่สมนึก วันไชยะ (มุสลิม)
3. ผู้ใหญ่นุช พุ่มประดิษฐ์ (มุสลิม)
4. ผู้ใหญ่ตั้ง (นับถือศาสนาพุทธและไม่ได้เป็นคนในพื้นที่แต่เนื่องจากเป็นคนมีฐานะดี

จึงได้รับการคัดเลือก ปัจจุบันได้ย้ายไปอยู่ที่มินบุรี)

5. ผู้ใหญ่เดชวาริ พุ่มเพ็ง (มุสลิม)

จนกระทั่งปี 2512 จึงได้มีการจัดสรรที่ดินเป็นครั้งที่ 2 โดยหม่อมประภาส มนตรีกุล ณ อยุธยา ที่ได้ซื้อที่ดินบริเวณนี้จากลูกของนายมุด คล้ายสุวรรณ เนื่องจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวแห้งแล้ง ทำนาไม่ได้ผล ประกอบกับลูกของนายมุดต้องการเงินจำนวนหนึ่งเพื่อใช้สำหรับไปทำพิธีฮัจญ์ (การไปเยือนที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ใช้เวลา 2 สัปดาห์ โดยรอบปี โดยจะมีการเดินรอบวิหาร กาบะ จวบก่อนหินดำก้อนใหญ่ พิธีนี้ไม่ได้บังคับให้ชาวมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตาม) จึงได้มีการตกลงซื้อขายกัน แต่ก็ไม่ได้มีการทำสัญญาซื้อขายเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน หลังจากนั้นหม่อมประภาสจึงได้นำที่ดินบริเวณดังกล่าวมาแบ่งขายเป็นล็อต ๆ ในราคาตารางวาละ 300 บาท และก็ขึ้นราคามาเรื่อย ๆ จนกระทั่งปัจจุบันอยู่ที่ตารางวาละ 40,000 บาท แม้ว่าในขณะนั้นจะมีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่ในจำนวนที่มากขึ้นแต่สาธารณูปโภคต่าง ๆ ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นตามไปด้วย

เมื่อนานวันเข้าการที่ชุมชนมีชาวบ้านอพยพเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นก็มีผลทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกทิ้งตามคลองและบริเวณต่าง ๆ ของชุมชนก็เริ่มมีมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งขยะมูลฝอยเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นขยะมูลฝอยที่เกิดจากการสะสมมาเป็นระยะเวลานาน โดยชาวบ้านที่ทิ้งมักเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลอง แม้ว่าภายในชุมชนจะมีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นแต่ทางชุมชนก็ไม่ได้มีมาตรการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้น เนื่องจากผู้นำและชาวบ้านใน

ขณะนั้นยังไม่ได้ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของการแก้ไขปัญห จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2527 สำนักงานเขตบางกะปิจึงได้ส่งรถเก็บขยะเข้ามาเก็บขยะในชุมชน จากการสัมภาษณ์ลุงช่วยได้เล่าให้ฟังว่า “รถเข้ามาเก็บขยะตอนปี 2527 ก่อนหน้านั้นคนก็มักจะทิ้งขยะลงคลอง ถนนหนทางในช่วงนั้นก็ยังเป็นถนนลูกรัง รถเก็บขยะจึงเข้ามานาน ๆ ครั้ง ประมาณครึ่งเดือนครั้ง แต่ก็ช่วยทำให้ปัญหาขยะเบาบางลงไปบ้าง” (5 ธันวาคม พ.ศ. 2548) ในขณะนั้นถึงแม้ว่าบางครัวเรือนจะมีการแยกประเภทขยะมูลฝอยอยู่ก่อนแล้วแต่ก็เป็นการแยกแบบหยาบ ๆ เนื่องจากชาวบ้านยังขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง สังเกตได้จากถึงแม้ว่าจะมีร้านรับซื้อของเก่าและขยะรีไซเคิลอยู่บริเวณโซนด้านหน้าชุมชนมาเป็นเวลากว่า 20 ปี แต่ชาวบ้านโดยทั่วไปก็ยังไม่มีความรู้เรื่องการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย ขยะมูลฝอยก็ยังล้นถัง และเกลื่อนกราดอยู่ตามที่ต่าง ๆ

ประมาณปี พ.ศ. 2538 สาธารณูปโภคต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา ก็ยังไม่ค่อยดีเท่าไรนัก ถนนยังเป็นดินลูกรัง การสัญจรไปมาก็ยังไม่สะดวก กลุ่มคนที่เกษียณอายุราชการนำโดย จ.ส.อ.สุรพล ลำลือทอง จึงได้มารวมตัวกันขอขึ้นทะเบียนกับทางสำนักงานเขตบางกะปิจัดตั้งเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อร้องขอเรื่องสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปาให้ดีขึ้น ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น คือ ผู้ใหญ่ตั้ง ซึ่งก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ภายในชุมชนมากนัก

หลังจากจดทะเบียนกับทางสำนักงานเขตบางกะปิ ปัจจุบันชุมชนวัดกลางตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ซอยลาดพร้าว 132 ถนนลาดพร้าว แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ จดถนนลาดพร้าว

ทิศใต้ จดวัดกลางและคลองแสนแสบ

ทิศตะวันออก จดวัดกลางและโรงเรียนไขศรีปรางโมxonุสรณ์

ทิศตะวันตก จดหมู่บ้านมินสาคร์ ซอยลาดพร้าว 130

สภาพชุมชนโดยทั่วไปเป็นมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองที่มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ภายในชุมชนแบ่งออกเป็น 3 ซอยซึ่งแต่ละซอยมีระยะห่างกันพอสมควร ชาวบ้านส่วนใหญ่จัดได้ว่ามีฐานะดี มีครัวเรือนทั้งหมด 315 หลังคาเรือน จำนวน 185 ครอบครัว มีจำนวนประชากร 1,179 คน แบ่งเป็น ชาย 575 คน และหญิง 604 คน ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาคือจำนวน 338 คน นอกเหนือจากนั้นจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา 149 คน ระดับอาชีวศึกษา 128 คน ระดับปริญญาตรีและมากกว่านั้นเพียง 81 คน นับถือศาสนาพุทธ 114 ครอบครัว ศาสนาอิสลาม 65 ครอบครัวและศาสนาคริสต์ 1 ครอบครัว

วิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวบ้านที่นี่ยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าบริบทแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปคือ ชุมชนมีลักษณะของความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้นสังเกตได้จากเริ่มมีคอนโด อพาร์ทเมนต์ แมนชั่นและอาคารพาณิชย์เกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะบริเวณโซนด้านหน้าชุมชน ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยอยู่เพียงชั่วคราว ไม่มีกรรมสิทธิ์ ไม่มีความผูกพันในพื้นที่ หรือสภาพชีวิตของผู้คนที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น แต่จากการสัมภาษณ์นายทรงเดช แจ้ตทอง ได้เล่าว่า

คนที่นี่ส่วนใหญ่จะรู้จักกัน ช่วยเหลือกันตลอด มีอยู่ 1-2 ครั้งที่เกิดไฟไหม้โรงถ่านเนื่องจากไฟฟ้ารั่วและเกิดการเสียดสี พอประกาศออกเสียงตามสายให้คนในชุมชนทราบ ชาวบ้านก็ช่วยกันขนน้ำมาคนละถัง 2 ถัง เพื่อช่วยกันดับไฟ หรือเวลา มีกิจกรรมอะไรชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี (ทรงเดช แจ้ตทอง, สัมภาษณ์)

กลุ่มคนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณท้ายซอยและโซนกลางซอย ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานานบางครอบครัวก็อาศัยมาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีที่มีชุมชนเกิดขึ้น และคาดว่าจะอาศัยอยู่ต่อไปจนกว่าจะถึงรุ่นลูกหลาน ดังนั้นความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ ความรักและห่วงใยในพื้นที่จึงมีมากกว่าเมื่อเทียบกับคนที่เพิ่งเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณด้านหน้าซอย จากการสัมภาษณ์นางพิรานุช พบว่าส่วนหนึ่งที่ทำให้คนให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกันก็เพราะว่า “...ส่วนใหญ่ก็อยู่อาศัยกันมานาน และก็คาดว่าจะต้องอาศัยอยู่ต่อไปอีกจนกระทั่งถึงรุ่นลูกหลาน ถ้าไม่ช่วยกันก็คงไม่มีใครจะสามารถช่วยได้ ยิ่งก็ต้องหาทางแก้ไขกันต่อไป”

ประมาณปี พ.ศ. 2541 ซึ่งเป็นช่วงที่นายศุภชัยและนายอารักษ์ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับที่ชุมชนกำลังประสบปัญหาขยะมูลฝอยอย่างรุนแรง เนื่องจากเริ่มมีผู้คนมาอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นมากขึ้น รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากทางสำนักงานเขตบางกะปิที่ทำหน้าที่จัดเก็บขยะมูลฝอยก็มีไม่เพียงพอ ขยะมูลฝอยจึงล้นถึง สภาพแวดล้อมชุมชนย่ำแย่ ประกอบกับทางชุมชนเองก็ยังไม่มีความรู้เรื่องการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง แม้ว่าในขณะนั้นจะมีการแยกขยะกันอยู่แล้วบ้างบางส่วน แต่ก็เป็นการคัดแยกแบบง่าย ๆ ช่วงหลังเมื่อปัญหาเริ่มรุนแรงประกอบกับทางมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เข้ามาจัดประกายความคิดให้กับชุมชนวัดกลางและชุมชนในเขตบางกะปิเรื่องการจัดการขยะมูลฝอย หลังจากที่มูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เข้ามาติดต่อ ทางชุมชนวัดกลางก็เลยมีการมานั่งพูดคุยกัน และต่างคนก็เห็นว่าจะต้องอาศัยอยู่ในชุมชนนี้อีกนานจนกระทั่งรุ่นลูกหลานจึงได้มีการวางแผนชุมชนร่วมกัน พบว่าประเด็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขในขณะนั้นก็คือ ปัญหาขยะพืดต ปัญหาขยะมูลฝอย และปัญหาสุขภาพชีวิตของคนในชุมชน

ในส่วนของปัญหาขยะมูลฝอย นายศุภชัยและคณะกรรมการชุมชนอีก 5 คน อันประกอบไปด้วย นางสาววราณี พุ่มประดิษฐ์ นายอารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์ ผู้ใหญ่เดช วารี และ อสส. อีก 2 ท่าน ก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาดูงานกับทางมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งในครั้งนั้นทางมูลนิธิฯ ได้พาไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยที่เทศบาลนคร พิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก โดยนำไปชมการดำเนินกิจการของบริษัทวงษ์พาณิชย์ กรู๊ป ซึ่งเป็นธุรกิจ รับซื้อขยะรีไซเคิลจากชุมชนและกิจการโครงการขาล้างของชุมชนริมทางรถไฟ จังหวัดขอนแก่น ภายหลังการเยี่ยมชมดูงานครั้งนี้ทำให้คณะผู้ดูงานได้ข้อสรุปและแนวทางในการดำเนินการใน ชุมชนของตนเองคือ “แนวทางบริหารงานแบบวงษ์พาณิชย์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบ โครงการขาล้างขอนแก่น” นอกจากนี้จากการศึกษาดูงานยังเป็นการจุดประกายความคิดเกี่ยวกับ เรื่องการจัดการขยะให้กับนายศุภชัยและคณะกรรมการชุมชนวัดกลางเป็นครั้งแรก เมื่อกลับจาก ศึกษาดูงานคณะกรรมการชุมชนก็ได้นำความรู้ดังกล่าวมาถ่ายทอดให้กับชาวบ้านแต่ก็มีชาวบ้าน เข้าร่วมไม่มากนัก ซึ่งหลังจากนั้นชุมชนก็ได้นำมาทำกันอย่างเป็นรูปธรรมโดยออกมาในรูปของ การบริจาคแต่ก็ไม่สำเร็จเพราะชาวบ้านบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือ คณะกรรมการจึงทำเฉพาะ กันเอง ต่อมาอีก 3 เดือน นายศุภชัยก็ได้เข้าร่วมไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำงานเป็นทีมที่บ้าน ฉางอีก ซึ่งก็ได้มีการแวะเวียนไปดูการทำขยะอินทรีย์ ทำให้นายศุภชัยได้รับความรู้ดังกล่าวกลับมา ด้วย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมานายศุภชัยก็ได้เข้าร่วมกลุ่มเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกับทางมูลนิธิ พลเอกชาติชายมาโดยตลอดซึ่งก็สะสมความรู้เกี่ยวกับเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยมาเรื่อย ๆ

จากการรวมตัวกันในช่วงนั้นของชุมชนต่าง ๆ ในเขตบางกะปิ มีผลทำให้ได้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิขึ้นในภายหลัง โดยเกิดจากการที่ทางมูลนิธิฯ ได้มี โอกาสพบกับนายประเสริฐ คำแดง ในเวทีสิ่งแวดล้อม และพบว่านายประเสริฐมีแนวคิดและ ความสามารถในด้านการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนได้เป็นอย่างดี ทางมูลนิธิจึงเข้ามาทำการ ส่งเสริมและสนับสนุนโดยการนำชุมชนต่างๆ ในเขตบางกะปิ ไปเยี่ยมชมศึกษาดูงาน ซึ่งทางชุมชน วัดกลางก็เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจจึงให้นายศุภชัยเป็นตัวแทนในการเข้าร่วม เมื่อ ปี พ.ศ. 2542

หลังจากนั้นทางคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเขตบางกะปิโดยความร่วมมือของ มูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาโครงการและมูลนิธิชุมชนไทก็ได้จัดให้มี การศึกษาดูงานเกี่ยวกับเรื่องการจัดการขยะมูลฝอย โดยครั้งนี้มีคณะกรรมการจากชุมชนวัดกลาง เข้าร่วมจำนวน 8 คน ประกอบไปด้วย นายอารักษ์ นางปริญญ์ ป้าเจลิยว นายวิเชียร วิมูลชาติ สุรัตน์ ศรีสังวาล นายธวัช สุนทรวิภาค ฯลฯ ผลการศึกษาดูงานทำให้ชุมชนทั้งหมด เกิดความ ตระหนักและเล็งเห็นแนวทางรวมตัวกันจัดการขยะมูลฝอยในเชิงธุรกิจชุมชน โดยริเริ่มโครงการ ศูนย์วัสดุรีไซเคิลชุมชนซึ่งเป็นโครงการแรกของคณะกรรมการ มีการเสนอผ่านผู้อำนวยการเขต

บางกะปิ เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund - SIF) และสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองของการเคหะแห่งชาติ และเมื่อมีการจัดสร้างศูนย์สวัสดิ์ไรซ์เคิลชุมชนขึ้น ชุมชนต่าง ๆ ในคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ ได้มีการจัดทำโครงการต่าง ๆ ในการจัดการขยะชุมชน เพื่อนำวัสดุรีไซเคิลมาส่งให้ศูนย์สวัสดิ์ไรซ์เคิลที่ชุมชนสุขสันต์ต่อไป ซึ่งในการจัดตั้งศูนย์สวัสดิ์ไรซ์เคิลชุมชนนั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญด้วยกัน 5 ประการคือ

1. เพื่อประสานงานและสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนให้มีความตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
3. เพื่อเสริมสร้างแนวคิดให้ชุมชนในการปรับปรุง และพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดียิ่งขึ้น
4. เพื่อก่อสร้างศูนย์รวบรวมวัสดุรีไซเคิลและมีระบบการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดียิ่งขึ้น
5. เพื่อเสริมสร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

เมื่อก้าวถึงคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิในขณะนั้นมีชุมชนที่เข้าร่วมทั้งหมด 7 ชุมชนด้วยกันได้แก่ ชุมชนสุขสันต์ 26 ชุมชนสุขเจริญพัฒนา ชุมชน 101 บึงทองหลาง ชุมชนโครงการร่วมกันสร้าง ชุมชนหมู่บ้านสินธร ชุมชนวัดกลาง และชุมชนลำสาลี การบริหารงานก็ประกอบไปด้วยตัวแทนจากชุมชนทั้ง 7 ชุมชน ชุมชนละ 3 คน การแต่งตั้งหรือเปลี่ยนแปลงตัวแทนของแต่ละชุมชน ถือเป็นมติของคณะกรรมการชุมชนแต่ละชุมชน แล้วเสนอรายชื่อให้ที่ประชุมคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิทราบ ซึ่งคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ ในขณะนั้น (พ.ศ. 2542) มีตัวแทนคณะกรรมการจากชุมชนวัดกลางเข้าร่วม 3 คนด้วยกันได้แก่ นายศุภชัย ตวีรัตน์ขวลิต นายเดชวารี พุ่มเพ็ง และ จ.ส.อ. สุรพล ลำลีทอง โดยอยู่ในวาระคราวละ 1 ปี คณะกรรมการจะเลือกตั้งประธาน รองประธาน เลขานุการ และกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2543 มีคณะกรรมการบริหารทั้งหมด 7 คน ซึ่งนายศุภชัย จากชุมชนวัดกลางก็ได้เข้าไปเป็นกรรมการบริหารด้วย การจัดการขยะมูลฝอยของคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ จะมีรูปแบบการดำเนินงานในลักษณะของเครือข่าย โดยการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนที่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการ ฯ ในด้านต่าง ๆ เช่น การรับซื้อขยะรีไซเคิล การอบรมให้ความรู้ในเรื่องการคัดแยกขยะมูลฝอยและการทำขยะหอม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ในการดำเนินงาน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนฐาน และการจัดทำหุ่นเพื่อจำหน่วยไปยังสมาชิกในชุมชน

ส่วนการดำเนินการจะมีศูนย์วัดไร่ไศลชุมชนเป็นศูนย์กลางในการรับซื้อขยะรีไซเคิลจากชุมชนต่าง ๆ ซึ่งแต่ละชุมชนจะเป็นผู้รวบรวมแล้วนำมาส่งขายที่ศูนย์ จากนั้นศูนย์จะนำขยะรีไซเคิลดังกล่าวมาแยกเป็นประเภทและทำการรวบรวมแล้วนำไปขายยังโรงงานอุตสาหกรรมที่รับซื้อ เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตต่อไป ส่วนรายได้ที่เกิดจากการขายขยะรีไซเคิลจะตกเป็นของชุมชนโดยนำมาเป็นเงินทุนสำหรับการศึกษาของเยาวชนและเป็นกองทุนพัฒนาชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้แก่ชุมชน วิธีการที่แต่ละชุมชนใช้ในการรวบรวมขยะรีไซเคิลก็จะกระทำโดยผ่านธนาคารขยะซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรับฝากและรับซื้อขยะรีไซเคิล และรายได้ที่เกิดจากการดำเนินงานของธนาคารขยะจะให้เป็นค่าวัสดุอุปกรณ์การเรียน และเป็นเงินทุนสำหรับการจัดงานรื่นเริงในวันสำคัญ ๆ เช่น วันเด็กหรือวันขึ้นปีใหม่ ให้แก่เยาวชน

กล่าวโดยสรุปหลักการดำเนินงานของคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเขตบางกะปิประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ ๆ 2 ส่วนคือ ศูนย์วัดไร่ไศลชุมชน และธนาคารขยะซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 แห่งคือ ธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง และธนาคารขยะชุมชน 101 วัดบึงทองหลาง

ภายหลังคณะกรรมการบริหารโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ จึงได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการบริหารศูนย์รีไซเคิลชุมชน จำนวน 1,000 หุ้น จำหน่ายหุ้นละ 1,000 บาท แต่หลังจากนั้นศูนย์รีไซเคิลชุมชนได้ปิดตัวลงเนื่องจากมีปัญหาเรื่องที่ดินที่เป็นที่สร้างศูนย์ทั้งหมด สัญญาลงรวมทั้งปัญหาการบริหารจัดการที่มีมาตลอด (การสัมมนา การพัฒนาประชาคมกรุงเทพมหานครอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาคมเพื่อกรุงเทพฯ เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน, 2548)

สำหรับชุมชนวัดกลางหลังจากที่นายศุภชัยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ ทางชุมชนก็ได้จัดส่งคณะกรรมการชุมชนอีก 8 คนซึ่งประกอบไปด้วยนายอารักษ์ นางปรียานุช ป้าเจลิยว ผู้ใหญ่เดชวารี นายธวัช ฯลฯ ไปทัศนศึกษาดูงานการคัดแยกขยะมูลฝอยโดยชุมชน ณ เทศบาลนครพิษณุโลกที่ร้านวงษ์พาณิชย์ซึ่งก็ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับธุรกิจค้าขยะรีไซเคิลและที่ธนาคารขยะโรงเรียนวัดพันปี เมื่อวันที่ 18-19 มีนาคม พ.ศ. 2543 ซึ่งที่นี้เองคณะกรรมการได้มีความคิดเห็นร่วมกันว่าเป็นโครงการที่ดี สามารถนำมาปฏิบัติได้ที่ชุมชนจึงนำแนวคิดเรื่องธนาคารขยะดังกล่าวมาประยุกต์ให้เหมาะกับบริบทสภาพแวดล้อมของชุมชนจนจัดตั้งธนาคารขยะชุมชนวัดกลางขึ้นในปี พ.ศ. 2543 โดยมีที่ทำการอยู่ที่ 144 /2 ซ. ลาดพร้าว 132 แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ ซึ่งเดิมบริเวณดังกล่าวเป็นบ้านของนายทรงเดช แจ็คทอง ที่เปิดให้เช่า แต่ภายหลังได้ยกให้กับชุมชนโดยไม่คิดเงินเพื่อใช้เป็นศูนย์ธนาคารขยะ นอกจากนี้ทางกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็ได้ให้การสนับสนุนเอกสารเผยแพร่ กรมควบคุมมลพิษให้คำแนะนำทางวิชาการ และทางสำนักงานเขตบางกะปิก็นำช่วยเหลือในการประสานงานต่าง ๆ

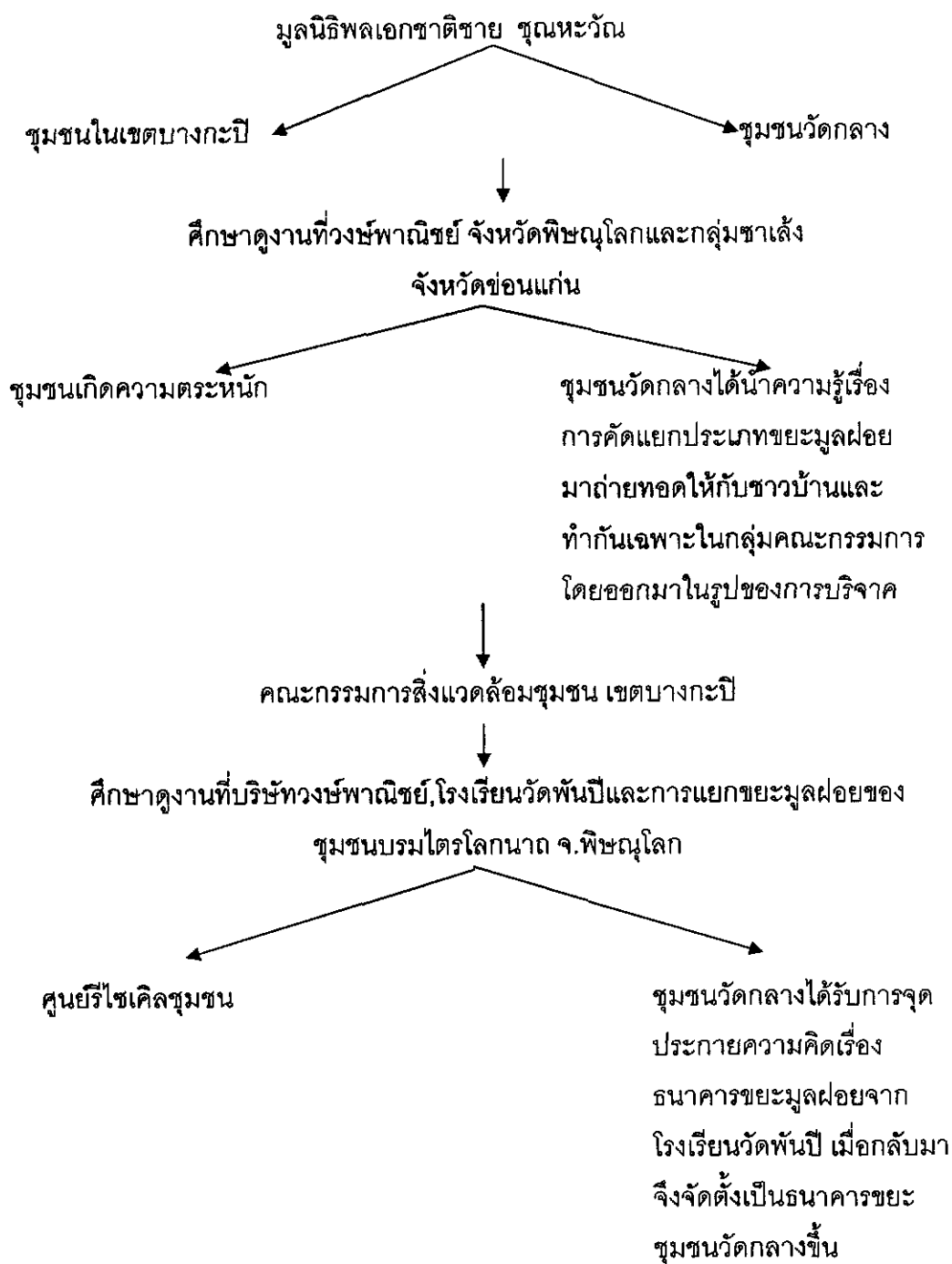
มันเริ่มต้นจากชุมชนมีปัญหาขยะ แล้วช่วงนั้นทางมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ได้เข้ามาจัดประกายความคิดและได้เข้ามาติดต่อชุมชนในเขตบางกะปิ ซึ่งก็รวมถึงชุมชนวัดกลางด้วย ก่อนหน้านั้นทางชุมชนก็มีการแยกขยะ แต่เป็นการแยกขยะที่มีมูลค่าเท่านั้น เช่น กระดาษ กระป๋องต่าง ๆ เมื่อทางมูลนิธิเข้ามาติดต่อทางคณะกรรมการก็ได้มานั่งปรึกษาหารือกัน ช่วงนั้นพี่ก็ได้ไปศึกษาดูงานกับทางมูลนิธิที่บริษัทวงษ์พาณิชย์ จังหวัดพิษณุโลกและก็กลุ่มชาเล้งที่จังหวัดขอนแก่น ไปดูงานเกี่ยวกับการลดปริมาณขยะและนำขยะไปเป็นรายได้เสริม หลังจากนั้น 3 เดือนพี่ก็ไปอบรมคณะกรรมการชุมชนเรื่องการทำงานเป็นทีมกับทางมูลนิธิที่บ้านจาง และได้ไปดูการทำขยะอินทรีย์ ของอาจารย์รสสุคนธ์ และอาจารย์ชัยวัฒน์ที่นั่น หลังจากนั้นพี่ก็เข้าร่วมกิจกรรมกับทางมูลนิธิมาตลอด คือ เข้ากลุ่มเสวนา แลกเปลี่ยนความคิด จนกระทั่งได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิขึ้น ทางชุมชนก็เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ ก็เลยให้พี่เป็นตัวแทนในการเข้าร่วม ที่นี้เขาก็พาไปดูงานและพูดคุยกับคนที่ทำงานด้านนี้ก็เป็นครั้งที่ 2 คือที่ โรงเรียนวัดพันปี และบริษัทวงษ์พาณิชย์ จังหวัดพิษณุโลก คราวนี้ชุมชนได้ให้คณะกรรมการชุมชน 8 คนเข้าร่วม หลังจากนั้นก็ได้รับบสนับสนุนจาก SIF ก็เลยจัดตั้งธนาคารขยะขึ้น (ศุภชัย ตริรัตนขวลิต, สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์นางพริมาพร (23 มีนาคม พ.ศ. 2549) พบว่าความแตกต่างระหว่าง การศึกษาดูงานครั้งแรกกับครั้งที่ 2 อยู่ที่การได้รับการจัดประกายความคิดในเรื่องธนาคารขยะซึ่งเกิดจากการศึกษาดูงานครั้งที่ 2 โดยในครั้งนั้นทางคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ ได้พาไปดูการทำธนาคารขยะที่โรงเรียนวัดพันปี

ครั้งแรกคุณศุภชัยได้ไปดูงานกับคณะกรรมการชุมชนอีก 5 คน คือ วารุณี พุ่มประดิษฐ์ คุณอารักษ์ ผู้ใหญ่เดช วารี และก็ อสส. อีก 2 ท่าน ไปเรียนการคัดแยกขยะของบริษัทวงษ์พาณิชย์ เมื่อคุณศุภชัยได้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะก็นำมาถ่ายทอดให้กับชาวบ้านแต่ชาวบ้านเข้าร่วมไม่เยอะเท่าไร ครั้งนั้นไปดูทีเดียวไม่ได้ไปที่โรงเรียนวัดพันปี แล้วก็นำมาทำกันในชุมชนโดยออกมาในรูปของการบริจาค แต่ไม่สำเร็จเพราะชาวบ้านบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือ คนที่ไม่เห็นด้วยก็กล่าวว่าหากินใช้กันเอง คณะกรรมการจึงทำเฉพาะกันเอง เอาไปขายเอง ต่อมาก็ได้ไปดูงานครั้งที่ 2 ได้ขอคนไป 8 คน ก็มีพี่ ป้าเจลิยว สุรัตน์ ศรีสังวาล วิเชียร วิมูลชาติ ธวัช สุนทรวิภาค ไปดูงานครั้งนี้ก็ได้ไปดูที่เทศบาลเมืองพิษณุโลก โรงเรียนวัดพันปี พอเห็นกิจกรรมก็คิดออกเลยว่าจะเอามาทำกับชุมชน เพราะได้ผลประโยชน์หลายอย่าง หลังจากนั้นก็ไปวงษ์พาณิชย์ไปเรียนการคัดแยก 2 วัน ตอนนั้นเห็นว่า 80%

ทำแน่นอน หลังจากนั้นก็มาคุยกับคณะกรรมการแล้วขอยืมเงินชุมชน 500 บาท ซึ่งตอนนั้น (พ.ศ. 2543) ชุมชนได้รับเงินสนับสนุนปีละ 2,000 บาท จากสำนักงานเขต เงินดังกล่าวก็นำมาเป็นค่าอุปกรณ์ เช่น สมุด ถุงปุย แล้วก็เรียกเด็กมาอบรมเรื่องกิจกรรม

จากการศึกษาพบว่าธนาคารขยะชุมชนวัดกลางมีความเป็นมาตั้งแต่แรกเริ่มดังนี้

โดยธนาคารขยะชุมชนวัดกลางมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการครั้งแรก 4 ประการด้วยกัน คือ

1. เพื่อปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนและผู้ปกครองรู้จักคุณค่าของขยะรีไซเคิล
2. เพื่อฝึกให้เยาวชนมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
3. เพื่อให้เยาวชนมีรายได้ ลดภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว
4. เพื่อลดปริมาณขยะในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง

กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่

1. เด็กนักเรียน และเยาวชน
2. กลุ่มแม่บ้าน (สถาบันครอบครัว)
3. ร้านค้า บริษัท และห้างร้านต่าง ๆ

สมาชิกเริ่มแรกจะเน้นกลุ่มเป้าหมายไปที่กลุ่มเด็กและเยาวชนเนื่องจากสามารถปลูกฝังได้ง่าย การดำเนินงานก็เริ่มต้นจากลูกหลานของคณะกรรมการก่อน โดยจัดให้มีการอบรมให้ความรู้ และประชาสัมพันธ์ให้นำขยะมูลฝอยมาฝากกับธนาคารขยะ หลังจากนั้นทางธนาคารขยะจะมีสมุดคู่มือฝากให้

ธนาคารขยะชุมชนวัดกลางใช้วิธีการดำเนินงานในช่วงแรกเป็นแบบง่าย ๆ ที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมได้ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

ขั้นแรก มีการประชาสัมพันธ์โครงการให้ประชาชนทราบก่อน 1 เดือนโดยอาศัยการพบปะพูดคุยกันในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ ความสำคัญของการดำเนินกิจกรรม และให้ประชาชนทราบถึงวิธีการ ขั้นตอนการคัดแยกขยะมูลฝอย นอกจากนี้ยังให้รายละเอียดสินค้าที่จะรับซื้อ และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบ

ขั้นที่ 2 ประชาชนสมัครเป็นสมาชิกโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยกรอกใบสมัคร พร้อมติดรูปถ่าย รูปใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปติดบัตร และใบสมัครจะมีเลขสมาชิก ซึ่งจะตรงกับสมุดเงินฝาก

ขั้นที่ 3 เมื่อสมัครเป็นสมาชิกแล้ว ในวันทำการของธนาคารขยะ สมาชิกก็นำขยะที่สามารถฝากได้ มาที่ที่ทำการ

ขั้นที่ 4 เมื่อครบ 3 เดือน ธนาคารจะมีการจ่ายดอกเบี้ยให้กับสมาชิก โดยดูจากยอดเงินที่สมาชิกมี ณ วันนั้น โดยจะจ่ายเป็นอุปกรณ์การเรียนเพื่อสนับสนุนการศึกษา หากสมาชิกต้องการถอนเงินก็สามารถดำเนินการได้โดยมีใบถอนเงิน นอกจากนี้หากชาวบ้านที่ยากจนต้องการเงินด่วนก็สามารถกู้เงินจากธนาคารขยะได้ โดยชำระเป็นขยะมูลฝอย

ขั้น 5 นำขยะมูลฝอยที่รวบรวมไปขาย หลังจากทีรวบรวมขยะมูลฝอยที่มีสมาชิกลำมาฝากแล้วคณะกรรมการก็จะดำเนินการคัดแยกขยะมูลฝอยออกเป็นประเภทต่าง ๆ แล้วนำไปจำหน่ายยังศูนย์รีไซเคิลชุมชน ส่วนเงินรายได้จากการจำหน่ายขยะมูลฝอยนั้นก็จะนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนต่อไป

ส่วนขั้นตอนของการรับฝากนั้นมีความใกล้เคียงกับธนาคารทั่วไป โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การรับสมัครสมาชิกของธนาคาร โดยให้ผู้ที่สนใจกรอกรายละเอียดใบสมัครและคณะกรรมการชุมชนวัดกลางซึ่งทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ธนาคารจะให้เลขที่สมาชิกสมุดคู่ฝาก และธนาคารจะเป็นผู้ที่เก็บรวบรวมสมุดเงินฝากไว้ สมาชิกสามารถมาขอดูได้ในวันที่ธนาคารเปิดทำการ เจ้าหน้าที่ของธนาคารต้องลงรายละเอียดของสมาชิกในเอกสารทะเบียนลูกค้า เพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินงานของธนาคาร

2. เมื่อสมาชิกทำการคัดแยกวัสดุรีไซเคิล และนำมาฝากในวันทำการเจ้าหน้าที่จะทำการคัดแยกประเภทและจำนวน เพื่อดำเนินการมูลค่าเป็นจำนวนเงินตามราคา ระบุไว้บันทึกลงในเอกสารใบนำฝากในกรณีที่สมาชิกต้องการถอนเงินต้องกรอกเอกสารใบถอนให้กับเจ้าหน้าที่ ซึ่งขั้นตอนนี้ถ้าชาวบ้านแยกประเภทขยะมูลฝอยมาจากบ้านทางธนาคารขยะก็จะให้ราคาที่สูงกว่า

3. เจ้าหน้าที่บันทึกรายละเอียดเลขที่สมาชิก ประเภทวัสดุ จำนวน และจำนวนเงินลงในเอกสารใบสรุปการนำฝาก จากนั้นจึงนำยอดจำนวนเงินบันทึกลงสมุดคู่ฝากเพื่อเก็บเป็นหลักฐานการฝากถอนของสมาชิก จากนั้นจึงคืนใบนำฝากให้กับสมาชิก

4. ภายหลังจากเปิดทำการเสร็จสิ้น เจ้าหน้าที่ต้องทำการรวบรวมรายรับรายจ่ายและทะเบียนของลูกค้าของธนาคารในแต่ละวัน เพื่อความสะดวกในการตรวจสอบผลการดำเนินงาน กำไร-ขาดทุนของธนาคาร

5. การสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละเดือน และแจ้งแก่สมาชิกของธนาคารโดยอาศัยการประชุมสัมพันธ์หน้าแถวหรือการจัดบอร์ดบริเวณที่ทำการธนาคาร

ขั้นตอนการทำงานจะเน้นที่ความง่าย สะดวกและรวดเร็วเป็นหลัก เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมได้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีความรู้มากนัก เพราะหากระบบการทำงานมีความยุ่งยาก สลับซับซ้อนโอกาสที่ชาวบ้านจะเข้าร่วมได้ก็น้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเริ่มต้นทำกิจกรรมซึ่งเป็นช่วงที่ต้องทำสิ่งต่าง ๆ ใหม่ทั้งหมด

การบริหารและการดำเนินงานธนาคารขยะในขณะนั้นได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจในการดูแลซึ่งตำแหน่งเหล่านี้มีไว้เพื่อให้เห็นโครงสร้างการทำงานเท่านั้นแต่ในทางปฏิบัติก็ช่วยเหลือกัน คณะกรรมการดังกล่าวประกอบไปด้วย

1. ผู้จัดการธนาคารรับผิดชอบในภาพรวมของธนาคาร โดยต้องควบคุมดูแลการทำงานของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย ในวันที่เปิดทำการผู้จัดการต้องรับผิดชอบการกรอกสมุดคู่ฝากของสมาชิกด้วย ปัจจุบันมีนายศุภชัย ตริรัตน์ขวลิต เป็นผู้จัดการ

2. เจ้าหน้าที่คัดแยก รับผิดชอบคัดแยกวัสดุรีไซเคิลที่สามารถนำมาฝากในเวลาทำการและทำการรวบรวมแต่ละประเภทในบริเวณสถานที่เก็บ และบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับสมาชิก ได้แก่ ชื่อ-สกุล เลขที่ ประเภท และปริมาณวัสดุรีไซเคิลเพื่อส่งต่อให้เจ้าหน้าที่คิดเงิน เจ้าหน้าที่ในส่วนนี้มีจำนวน 2 คน คือ นายวิเชียร วิมูลชาติ นายณรงค์ศักดิ์ เกตุประสิทธิ์

3. เจ้าหน้าที่คิดเงิน จำนวน 1 คน รับผิดชอบในการคิดจำนวนเงินโดยการเทียบปริมาณของวัสดุรีไซเคิลที่สมาชิกลำมากับราคาที่ประธานจากร้านรับซื้อของเก่าชอย 101 วัดบึงทองหลาง และส่งต่อเจ้าหน้าที่ลงบัญชี เจ้าหน้าที่ คือ นายศุภชัย ตริรัตน์ขวลิต

4. เจ้าหน้าที่จัดบันทึก จำนวน 1 คน รับผิดชอบการบันทึกน้ำหนักของวัสดุแต่ละประเภทที่สมาชิกลำมาฝาก โดยบันทึกลงเอกสารใบนำฝากและส่งต่อให้เจ้าหน้าที่คิดเงิน คือ นายสถาพร เทพหัสดิน ณ อยุธยา

5. เจ้าหน้าที่ลงบัญชี จำนวน 1 คน รับผิดชอบในการลงจำนวนเงินลงในสมุดคู่ฝากของสมาชิก รวมทั้งดูแลการถอนเงินของสมาชิก โดยให้สมาชิกเขียนใบถอนและนำมาให้เจ้าหน้าที่ลงบัญชี เจ้าหน้าที่ คือ นางพริมา นุช ตริรัตน์ขวลิต

ในการเปิดดำเนินการวันแรกมีสมาชิกลำขยะมูลฝอยมาฝากกับธนาคารประมาณ 30 กว่าคน ซึ่งในช่วงเริ่มต้นทางธนาคารยังไม่มีทุน อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ตาชั่งก็ยืมจากร้านค้า เงินทุนที่ใช้ก็มาจากการยืมเงินทุนของชุมชน สมุดที่ใช้ในการรับฝากก็ใช้สมุดเล่มเล็ก ๆ แล้วนำมาตีเส้นเอง หลังจากที่ได้ดำเนินการไปไม่นานก็เริ่มมีคนเข้ามาเป็นสมาชิกมากขึ้น

ปัจจุบันธนาคารขยะมีสมาชิก จำนวน 192 บัญชี ยอดเงินฝาก 22,513 บาทและธนาคารขยะมียอดเงินในบัญชีรวมทั้งสิ้น 42,513 บาท มีการปันผลกำไรให้แก่สมาชิกจำนวน 3 ครั้ง ในลักษณะของสมุด ดินสอ ปากกา ไม้บรรทัด กระติกน้ำ กระปุกออมสิน ฯลฯ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกให้มากที่สุด นอกจากนี้ผู้จัดการธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง (นายศุภชัย ตริรัตน์ขวลิต) และเจ้าหน้าที่บัญชี (นางพริมา นุช ตริรัตน์ขวลิต) ได้ดำเนินการเผยแพร่ผลการดำเนินงานของธนาคารขยะ โดยการให้สัมภาษณ์ รายการ "ผู้หญิงอยากรู้" ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 และทางสื่ออื่น ๆ หลายประเภททำให้ธนาคารขยะชุมชนวัดกลางเป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไป ภายหลังจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่คนศึกษาของชุมชนและกลุ่มคนที่สนใจ

เมื่อเริ่มดำเนินงานในช่วงแรกก็ประสบปัญหาเยาวชนขาดความเข้าใจ เพราะเห็นว่าขยะมูลฝอยเป็นของที่ไม่มีคุณค่า ผู้ใหญ่ก็ไม่เข้าใจคิดว่าจะทำมาหากินกับเด็ก หรือใช้แรงงานเด็ก

เพราะกิจกรรมจะเน้นไปที่กลุ่มเยาวชนเป็นหลัก โดยมีการสนับสนุนและส่งเสริมให้เยาวชนคัดแยกและจัดเก็บขยะมูลฝอย ภายหลังคณะกรรมการก็ทำกันเอง คือทั้งการคัดแยกและจัดเก็บ แต่ก็ให้เยาวชนเก็บขยะมูลฝอยจากภายในบ้านของตนเองมาฝากกับธนาคารขยะ

เมื่อดำเนินการไปช่วงหนึ่งรูปแบบของปัญหาเริ่มเปลี่ยนไปจากที่เคยเป็นปัญหาความไม่เข้าใจของชาวบ้านก็กลับกลายมาเป็นปัญหาในรูปแบบของการดำเนินงานแทน เนื่องจากธนาคารขยะมีสมาชิกมากขึ้น โดยปัญหาที่พบในช่วงนี้ได้แก่

1. ปริมาณขยะรีไซเคิลที่ลดลง และราคาขยะรีไซเคิลไม่มีความแน่นอน ทำให้สมาชิกธนาคารขยะมีรายได้ที่ลดลงตามไปด้วย

2. ธนาคารขยะไม่มียานพาหนะในการรับ-ขนส่งขยะรีไซเคิลไปจำหน่ายที่ร้านขายของเก่า และเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งขยะไปจำหน่ายค่อนข้างสูง

3. ขาดแคลนเงินทุน

ในช่วงเลือกตั้ง ดร. กัลยา โสภณพณิช ได้เข้ามาหาเสียงในชุมชนวัดกลางได้เห็นกิจกรรมที่ทางชุมชนทำ ประกอบกับมีสื่อต่าง ๆ เข้ามาถ่ายทำ เช่น รายการบ้านเลขที่ 5 ทำให้ธนาคารขยะชุมชนวัดกลางเป็นที่สนใจของคนทั่วไป และเริ่มมีคนมาศึกษาดูงาน จนกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้และทัศนศึกษา

เมื่อศึกษาถึงผลประโยชน์ที่ได้จากธนาคารขยะสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ

1. ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม ทำให้ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนได้รับการแก้ไข ปริมาณขยะมูลฝอยลดลง สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการคัดแยกประเภทขยะแม้ไม่นำมาฝากกับธนาคารขยะก็นำไปขายให้กับร้านค้าภายนอก และของรางวัลเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ได้จากการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย เช่น สมุด ดินสอ ปากกา ฯลฯ ก็สามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้

2. ผลประโยชน์ที่เป็นนามธรรม เป็นการส่งเสริมให้เยาวชนและคนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย กระตุ้นจิตสำนึกให้งดทิ้งขยะมูลฝอยและเกิดการเห็นคุณค่าขยะมูลฝอยซึ่งจากปกติที่คิดว่าเป็นของไร้ประโยชน์ ทั้งลงถังอย่างเดียวก็นำมาเปลี่ยนทัศนคติเป็นเห็นคุณค่ามากขึ้น

นอกจากนี้การที่คณะกรรมการต่างทำงานร่วมกันด้วยใจที่เสียสละ และไม่ได้หวังผลประโยชน์ตอบแทน เพียงแต่อยากเห็นปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนได้รับการแก้ไข ถึงแม้ว่าบางครั้งต้องเสียเวลาในการระดมอาสาสมัครส่วนตัว เนื่องจากต้องไปสัมมนาต่างจังหวัดก็เห็นว่าเป็นความสุขใจที่ได้ทำเพื่อชุมชน สิ่งเหล่านี้เองที่มีผลทำให้ชาวบ้านเข้ามาให้ความร่วมมือเพราะเห็นถึงความตั้งใจจริงของคณะกรรมการ แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นทางชุมชนก็มีสวัสดิการให้กับ

คณะกรรมการและผู้นำชุมชนเหล่านี้ที่ต้องไปอบรม/สัมมนา โดยจะจัดสรรเงินค่ารถให้คนละ 50 บาท นอกจากนี้ไปกันเป็นหมู่คณะ เช่น ไปแท็กซี่ ก็จะจ่ายให้ตามจริง โดยค่าใช้จ่ายในส่วนนี้จะหักจากกองทุนแต่ละกองทุนที่มีอยู่ เช่น ถ้าไปอบรม/สัมมนาในเรื่องที่เกี่ยวกับธนาคารขยะก็จะหักจากผลกำไรของธนาคารขยะ หรือถ้าไปอบรม/สัมมนาเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพก็จะหักจากงบของกลุ่ม อสส. อย่างนี้เป็นต้น

ภายหลังเมื่อมีเงินทุนหมุนเวียนในจำนวนมากพอสมควร ธนาคารขยะก็ได้มีการขยายกิจกรรมออกไปเป็นการปล่อยเงินกู้ให้กับกลุ่มผู้ใหญ่หรือกลุ่มผู้ปกครองโดยเงื่อนไขของการกู้ ผู้กู้จะต้องมีผู้ค้ำประกันที่เป็นสมาชิกด้วยกัน 1 คน กู้ได้ 10 เท่าของเงินฝาก ไม่มีดอกเบี้ย เวลาใช้คืนก็ให้นำขยะมาใช้แทนเพื่อเป็นการมุ่งเน้นให้ชาวบ้านรู้จักคัดแยกขยะ ในช่วงที่ผ่านมาถือว่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมประมาณ 70-80% (พืรานุช ตริรัตนขวลิต, สัมภาษณ์) การปล่อยกู้หากคณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่าชาวบ้านมีวินัยในการคืนเงิน นางพืรานุชและคณะกรรมการก็จะปล่อยให้กู้เลยเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไว้วางใจในตัวผู้ขอกู้ แต่ก็มีปัญหาชาวบ้านไม่จ่ายเงินกู้คืนในภายหลัง

ประมาณปี พ.ศ. 2543 เป็นช่วงที่ชุมชนวัดกลางเริ่มมีประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนเป็นครั้งแรก โดยนางพืรานุช ตริรัตนขวลิต ได้ดำรงตำแหน่งประธานชุมชนในขณะนั้น มีวาระการทำงาน 2 ปี ชุมชนก็ได้หันมาให้ความสนใจกับเรื่องขยะอินทรีย์ที่ยังมีปัญหายู่ โดยได้รับการประสานงานจากมูลนิธิกองทุนเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน หรือ Dee และได้รับเงินสนับสนุนจาก SIF ซึ่งนายศุภชัยได้ไปเรียนรู้มาและก็นำมาเผยแพร่ เช่น ใช้แก้ปัญหาท่ออุดตัน ท่อน้ำทั้งต้น นำมารดต้นไม้ สามารถนำมาปรับสภาพน้ำในคลองและแก้ปัญหา น้ำเน่าเสียได้ ซึ่งช่วงนั้นทางชุมชนยังไม่รู้ว่าสามารถทำได้

เมื่อดำเนินการธนาคารขยะไปได้ 2 ปี ซึ่งเป็นช่วงที่ธนาคารขยะเริ่มอยู่ตัวแล้ว ในปี พ.ศ. 2545 นายอารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์ ก็ได้รับคัดเลือกให้เป็นประธานชุมชน ทางชุมชนก็ได้มีความคิดที่จะพัฒนาลองลำรางวัดกลาง ซึ่งเป็นคลองที่เชื่อมต่อกับคลองแสนแสบ เนื่องจากคลองดังกล่าวมีปัญหาขยะมูลฝอยเต็มไปหมดตลอดแนวคลองยาว 800 เมตร จนเรือไม่สามารถวิ่งผ่านไปมาได้

ทางชุมชนจึงได้มีการตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจในการพัฒนาลองขึ้นมา ในขณะนั้นเป็นช่วงที่ผมเป็นประธานชุมชนจึงได้นำชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมคลองมาพูดคุยกันเพื่อให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วม แม้ในช่วงแรกจะประสบปัญหาไม่มีงบประมาณ แต่ก็มีการหางบประมาณโดยใช้วิธีขยะแลกขยะ คือขอบริจาคขยะรีไซเคิลในชุมชนเพื่อจะนำมาเป็นงบประมาณในการพัฒนาลอง เนื่องจากจะต้องมีการทำอุปกรณ์ในการดักขยะ ซึ่งใช้ไม้ไผ่ ไม้รวก ข่ง การขอบริจาคครั้ง

นั้นได้ขะมาขายพร้อมเงินบางส่วนเป็นจำนวน 7,000 กว่าบาท จนกระทั่งวันที่ 30 ตุลาคม 2545 จึงเริ่มมีการพัฒนาคลอง ภายใต้ “โครงการฟื้นฟูคลองพี่น้องร่วมใจเพื่อในหลวง” เป็นการปลูกจิตสำนึกให้กับชาวบ้าน ในวันนั้นได้มีการตักขยะจากคลอง โดยชาวบ้านมาช่วยกันอย่างล้นหลามทั้งชาวไทยพุทธ และมุสลิม (บางคน) แม้ว่าจะเป็นช่วงเดือนรอมฎอนของมุสลิม ซึ่งปกติชุมชนจะไม่ทำกิจกรรมในช่วงนี้ เนื่องจากชาวไทยมุสลิมจะถืออดอาหาร ทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย การพัฒนาคลองในครั้งนั้นใช้ระยะเวลาถึง 40 วัน (อารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์, สัมภาษณ์)

ในช่วงพัฒนาคลองชุมชนวัดกลางได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกคือ ได้รับเรือท้องแบนจากสำนักกระบายน้ำ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตก็มาช่วยเอาขยะมูลฝอยที่กองไว้ไปกำจัดเพราะเห็นว่าชาวบ้านทำกันเอง ซึ่งการพัฒนาคลองครั้งนั้นใช้รถขนขยะจำนวนหลายสิบคัน นอกจากนี้ทางสำนักงานเขตยังได้ทำหนังสือเวียนไปยังชุมชนอื่น ๆ ว่าชุมชนวัดกลางเป็นชุมชนที่สามารถดูแลรักษาคลองด้วยตนเอง ทำให้ชุมชนวัดกลางเป็นที่รู้จักและเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้จากชุมชนอื่นๆ ในวงกว้าง ทาง สก. สข. ก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้กำลังใจ และเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิชุมชนไทก็ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเป็นเงินจำนวน 50,000 บาท เพื่อการศึกษาอบรมและซื้อเรือ นำน้ำในคลองไปตรวจคุณภาพ พาคนมาศึกษาดูงานเกี่ยวกับเรื่องคลองและจัดเวทีให้เกิดการแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น ๆ รวมทั้งเป็นผู้ประสานงานเพื่อขยายเครือข่ายการทำงาน “เครือข่ายสิ่งแวดล้อมบางกะปิ” เพื่อพัฒนาคลอง ผลจากการพัฒนาคลองในครั้งนั้นได้ขยะถึง 20 ตัน ซึ่งเป็นขยะมูลฝอยที่สะสมมาหลายปี แต่ก็มีขยะมูลฝอยบางส่วนที่ยังตกค้างอยู่บริเวณกันคลอง ต้องคอยตักตลอดเวลา

เมื่อแก้ไขปัญหามูลฝอยแล้ว คลองก็มีปัญหาน้ำเน่าเสียจากถุงพลาสติก มูลนิธิชุมชนไทจึงได้มาให้ความรู้เกี่ยวกับการปรับสภาพน้ำในคลองว่าสามารถทำได้โดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ โดยทางมูลนิธิได้คำนวณปริมาณการใช้ให้ คือ ต้องใช้จุลละ 180 ลิตร ซึ่งมีด้วยกัน 7 จุด ทำถึง 4 ครั้ง น้ำจึงเขียวใส สัตว์น้ำเริ่มมาอยู่อาศัย หลังจากนั้นก็มีปัญหาคนมาซื้อตปลาในคลอง ทางชุมชนจึงได้มีการรณรงค์จนปัญหาดังกล่าวหายไป

การพัฒนาคลองครั้งนั้นเป็นการจุดประกายให้ อาจารย์แดงอ่อน มั่นใจตรง (อาจารย์จากสถาบันพัฒนบริหารศาสตร์) ที่ทำโครงการคืนความสดใสให้คลองแสนแสบ ได้เชิญทางชุมชนไปพูดคุยว่าการที่จะทำให้คลองแสนแสบสดใสได้นั้นต้องเริ่มจากคลองซอยที่เชื่อมต่อก่อน จึงเริ่มมีการให้ชุมชนคลองซอยพัฒนาคลอง ซึ่งมันต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งสถานประกอบการ บ้าน วัด โรงเรียน ฯลฯ ไม่สามารถทำเฉพาะชุมชนได้ (อารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์, สัมภาษณ์)

ภายหลังจึงเริ่มมีคนเข้ามาศึกษาดูงานทั้งคนไทยและคนต่างประเทศ ทำให้ชุมชนวัดกลางได้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับชาวบ้านและชุมชนที่สนใจ ทางสำนักกระบายน้ำก็เริ่มเห็นความสำคัญจึงมาทำเขื่อนริม 2 ฝั่งคลองให้เพื่อป้องกันการรुकล้ำและเป็นการรักษาคลอง

หลังจากพัฒนาคลองแล้วชุมชนวัดกลางก็ได้รับการประสานงานจากทางสำนักงานเขตบางกะปิให้เข้าร่วมดำเนินโครงการขยะพิษแลกแต้ม ซึ่งขยะพิษในที่นี้หมายถึง ขยะมูลฝอยอันตรายที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นขยะมูลฝอยที่ไม่มีค่า โดยทางโครงการจะมีของรางวัลให้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนแต้ม ของรางวัลส่วนใหญ่จะเป็นของใช้ในครัวเรือน เช่น สบู่ ยาสีฟัน น้ำยาปรับผ้านุ่ม ฯลฯ ซึ่งมีด้วยกันหลากหลายประเภท หลังจากที่ยกขยะพิษเหล่านี้มีจำนวนมากพอสมควรแล้วทางชุมชนก็จะประสานไปกับทางสำนักงานเขตฝ่ายรักษาความสะอาด ให้ทางสำนักงานเขตเอารถที่ใช้เก็บขยะพิษ (สีฟ้า) มาเก็บเพื่อนำขยะมูลฝอยเหล่านี้ไปทำลายต่อไป

โครงการนี้ปัจจุบันได้หยุดพักไปเนื่องจากไม่ตรงตามวัตถุประสงค์คือ ชาวบ้านไม่ได้นำขยะพิษจากภายในครัวเรือนมาแลกแต่เก็บมาจากภายนอกชุมชน และก็ขยะพิษที่คัดแยกจากครัวเรือนก็น้อยเพราะขยะแต่ละชิ้นมีระยะเวลาในการใช้นาน เช่น ถ่านไฟฉาย หลอดไฟฟ้า (ศุภชัย ตริรัตนขวลิต, สัมภาษณ์)

หลังจากที่ได้ดำเนินโครงการเหล่านี้ไปได้ระยะหนึ่ง ชุมชนก็ได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนนำร่องทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรเพื่อให้ความรู้กับชุมชนอื่น ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด นอกจากนี้ทางชุมชนยังได้รับคัดเลือกจากสำนักงานเขตบางกะปิเป็น 1 ใน 12 ชุมชนของกรุงเทพมหานครที่ได้รับคัดเลือกเพื่อจัดทำบ่อดักไขมันและบ่อดักไขมันรวม ตามโครงการจัดการสภาพแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน มีงบประมาณสนับสนุนจากองค์การสหประชาชาติผ่านกรุงเทพมหานคร โดยชุมชนวัดกลางได้ผ่านเกณฑ์ในการคัดเลือกที่สำคัญ คือ คณะกรรมการชุมชนมีความสนใจทางสิ่งแวดล้อม มีอาสาสมัครรักษาสิ่งแวดล้อมอยู่ภายในชุมชน ประชาชนในชุมชนมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และประชาชนในชุมชนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 มีความพร้อมที่จะดำเนินการและยินดีให้ความร่วมมือในการทำบ่อดักไขมัน

หลังจากนั้นชุมชนวัดกลางก็ได้เข้าร่วมโครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว ซึ่งเป็นโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโครงการล่าสุดที่ทางชุมชนวัดกลางได้ทำในช่วงปี พ.ศ. 2548 โดยโครงการดังกล่าวเป็นโครงการของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และมีบริษัทลูก จำกัดเป็นผู้ประสานงาน โครงการนี้เริ่มต้นจากการที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้มีการจัดโครงการดังกล่าวขึ้นและประสานงานผ่านทางบริษัทลูก จำกัดให้ช่วยหาชุมชนเข้าร่วมโครงการ 10 ชุมชน ทางบริษัทลูก จำกัดจึงได้ติดต่อมายังชุมชนวัดกลาง เมื่อชุมชนได้พิจารณาพร้อมแล้ว

เห็นว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจจึงตัดสินใจเข้าร่วม โดยมีการเปิดตัวโครงการไปเมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ.2548 วัตถุประสงค์ของโครงการนี้ก็เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนลดการใช้ถุงพลาสติก ซึ่งเป็นการหันไปมองวิถีชีวิตเก่า ๆ ที่ไม่มีถุงพลาสติกแต่ใช้ถุงผ้าแค่ใบเดียว การดำเนินโครงการก็ให้ร้านค้าในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิเสธการใช้ถุงพลาสติก โดยทางกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะแจกถุงผ้าให้กับสมาชิก เมื่อสมาชิกไปซื้อของในร้านค้าที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 13 ร้านในชุมชน โดยที่แต่ละร้านจะมีป้ายบอกเอาไว้ เมื่อซื้อของเสร็จทางร้านค้าก็จะป้อนถุงผ้าให้ เจื่อนไขก็คือ ลดใช้ถุงพลาสติก 1 ใบ มีค่าเท่ากับ 1 แด้มสะสมไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งสิ้นเดือนทางโครงการก็จะเปิดให้มีการนำแด้มมาแลกของรางวัล ในส่วนของร้านค้าที่เข้าร่วมโครงการจะพิจารณาจากความสมัครใจเป็นหลัก โดยทางคณะกรรมการจะมีการอบรมให้ความรู้และอธิบายถึงเจื่อนไขของการให้แด้มกับร้านค้าที่เข้าร่วม ส่วนในภาคปฏิบัติก็ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของร้านค้าแต่ละร้านที่จะพิจารณาว่าควรจะให้แด้มหรือไม่ ซึ่งเมื่อชาวบ้านนำแด้มมาแลกของรางวัลกับทางโครงการก็จะเป็นการตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

ผลการดำเนินงานของโครงการลดทั้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียวนี้อาจทำให้ปริมาณการใช้ถุงพลาสติกในชุมชนลดลง ดังนี้ต่อไป

เดือนมิถุนายน ลดไปเป็นจำนวน 1,682 ใบ

เดือนกรกฎาคม ลดไปเป็นจำนวน 3,247 ใบ

เดือนสิงหาคม ลดไปเป็นจำนวน 4,299 ใบ

เดือนกันยายน ลดไปเป็นจำนวน 3,790 ใบ

ในส่วน of ร้านค้าที่เข้าร่วมจะได้รับผลประโยชน์ คือ เป็นการช่วยลดต้นทุนของถุงพลาสติก และทางโครงการก็มีของรางวัลให้กับร้านค้าที่เข้าร่วมเหล่านี้ด้วย ซึ่งงบประมาณที่ทางโครงการได้รับจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีเพียง 10,000 บาท มีระยะเวลาในการดำเนินการ 3 เดือน ของรางวัลที่ใช้ในโครงการส่วนใหญ่จะเป็นของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ปากกา แคมพู ยาสีฟัน ข้าวสาร แป้ง น้ำยาปรับผ้านุ่ม ฯลฯ โดยจะเน้นที่ความหลากหลายให้ชาวบ้านสามารถเลือกได้และเป็นประโยชน์ตรงตามความต้องการของชาวบ้านมากที่สุด

หลังจากที่ทางชุมชนได้ดำเนินการไปแล้วก็เห็นว่าจะทำโครงการนี้ต่อไปเรื่อย ๆ แม้จะหมดระยะเวลาตามที่กำหนดไว้แล้วก็ตาม เพราะต้องการปลูกจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน ส่วนเรื่องของรางวัลก็จะเอามาจากผลต่างของธนาคารขยะและหามาจากแหล่งอื่น โครงการนี้ก็เป็อีกโครงการหนึ่งที่คนในชุมชนเข้าร่วมกันเป็นจำนวนมาก (อารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์, สัมภาษณ์)

หากชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกทางคณะกรรมการชุมชนก็ตั้งใจที่จะทำโครงการนี้ต่อไป โดยจะนำผลต่างของธนาคารขยะมาใช้ในการจัดสรรเรื่องของรางวัล เนื่องจากการทำธนาคารขยะไม่ต้องลงทุนหรือมีค่าใช้จ่ายใด ๆ ส่วนเกินที่ได้ถือว่าเป็นผลกำไรทั้งสิ้นซึ่งปัจจุบันมีอยู่ถึง 20,000 บาท งบประมาณส่วนหนึ่งจะถูกนำมาใช้ในการอบรมสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนและจัดสรรเพื่อใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนต่อไป

ปัจจุบันชุมชนวัดกลางมีคณะกรรมการชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ. 2534 ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

1. นายอารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์	ประธานกรรมการ
2. นายดุสิต กุลมูล	รองประธานกรรมการ
3. นายหวังพี ศิริพล	รองประธานกรรมการ
4. นางพืรานุช ตริรัตน์ขวลิต	เลขานุการ
5. นางสาววารุณี พุ่มประดิษฐ์	เหรัญญิก
6. นางสาวกาญจนา ด้านวิริยะกุล	เป็นนายทะเบียน
7. นายวิเชียร วัฒนชาติ	ประชาสัมพันธ์
8. นางต่วน ยิ้มชมชัด	ปฏิคม
9. นางสาวกมลวรรณ ภัทรวณินันท์	กรรมการ
10. นางละเอียด แจ่มแจ้ง	กรรมการ
11. นายบุญช่วย แฝงกล่อม	กรรมการ

โดยในจำนวน 11 คนนี้แบ่งเป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธและมุสลิมอย่างละครึ่ง มีการจัดประชุมทุกเดือนทั้งคณะกรรมการและคนที่สนใจเพื่อพูดคุยกันถึงเรื่องที่เป็นปัญหาทั่ว ๆ ไปในชุมชน หลังจากที่ได้ปัญหาแล้วทางคณะกรรมการก็จะประสานไปทางสำนักงานเขตบางกะปิ เพื่อให้ทางสำนักงานเขตช่วยแก้ไข เช่น ฝาท่อแตก ท่อตัน น้ำประปา ไฟฟ้า ฯลฯ นอกจากนี้การที่คณะกรรมการแต่ละคนรับผิดชอบหลายบทบาทในช่วงแรกจึงประสบปัญหาครอบครัวยังไม่เข้าใจบ้าง แต่พอช่วงหลังก็เกิดความเข้าใจเนื่องจากสมาชิกในครอบครัวบางคนก็ได้เข้ามาร่วมทำงานด้วย เช่น ครอบครัวของนายศุภชัยและนางพืรานุช โดยนายศุภชัยเล่าให้ฟังว่า

ตอนเข้ามาทำงานชุมชนอย่างเต็มตัวในช่วงแรก ซึ่งช่วงนั้นพี่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่และเป็นช่วงเดียวกับที่ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนกำลังประสบปัญหาอย่างรุนแรง พี่เองก็ไปเข้าร่วมกับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเขตบางกะปิ เขาก็พาไปศึกษาดูงานบ้าง พาไปอบรมบ้าง ทำงานชุมชนตลอด จนไม่มีเวลาให้กับครอบครัว ครอบครัวพี่ทำอาชีพค้าขาย พี่ก็ไม่ได้ช่วยพี่เปิ้ล พี่เปิ้ลก็บ่นและก็ด่าพี่บ้างเพราะว่า

เขาทำงานคนเดียว เขาเหนื่อย ลูกก็ถามพี่ว่าทำไมพี่ต้องทำงานชุมชนมากขนาดนี้ แต่พอช่วงหลังเวลามีการอบรม หรือมีการศึกษาดูงานพี่ก็ให้พี่เปิดไป พอเขาเข้าใจว่าเราทำงานให้กับชุมชนและสิ่งที่เราทำเป็นสิ่งที่ประโยชน์กับชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ เขาก็ไม่ว่าอะไร เดียวนี้เขาก็ทำงานชุมชนมากกว่าพี่อีก พี่ก็เลยมาขายของแทน เปลี่ยนกัน (ศุภชัย ตริรัตน์ขวลิต, สัมภาษณ์)

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในครอบครัวของคณะกรรมการชุมชน ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการพาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานชุมชน ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเห็นประโยชน์ของกิจกรรมที่จัดภายหลังจึงเลิกต่อต้านและหันมาให้การสนับสนุนแทน จากการสัมภาษณ์นางพินิจ ตริรัตน์ขวลิต เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2548 ได้เล่าให้ฟังว่า “ลักษณะนิสัยก่อนหน้านี้นี้พี่เป็นคนไม่ยุ่งกับใคร เหนื่อยในการค้าขาย เพราะพี่ศุภชัยทำงานชุมชน พี่จึงต่อว่าจนกระทั่งเขาขายขยะแล้วได้เงินก็เลยเริ่มเปลี่ยนความคิด หลังจากนั้นได้ไปอบรมเรื่องขยะเห็นว่ามีประโยชน์ จึงเกิดความคิดอยากจะช่วย” และในวันที่ 2 มีนาคม 2549 ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “พี่ก็คิดแต่เรื่องทำมาหากิน เนื่องจากมีหนี้สิน ก็ไม่คิดช่วยเหลืองานชุมชน เมื่อพี่ศุภชัยไปเรียนรู้เรื่องการแยกขยะแล้วนำขยะไปขายแล้วได้เงินก็เลยเห็นประโยชน์ ภายหลังพี่ศุภชัยให้ไปร่วมศึกษาดูงานกลับมา ก็เลยทำเลย”

นอกจากนี้ก็มีบางคนเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในครอบครัวก็ใช้วิธีการลาออก เนื่องจากมองที่ผลประโยชน์เป็นหลัก นายศุภชัยเล่าว่า “ปัญหาในครอบครัวนอกจากครอบครัวพี่ มันก็มี บางคนก็เลิกทำไปเลย เพราะเห็นผลประโยชน์เป็นตัวตั้ง ทำแล้วไม่ได้อะไรมีแต่เสียกับเสียก็เลิกทำ”

นอกจากคนที่มีใจที่อยากทำงานชุมชนอย่างแท้จริงเท่านั้นที่ยังคงทำต่อไปแม้ว่าจะต้องเผชิญกับอุปสรรคปัญหามากมายแต่ก็ไม่ล้มเลิกไปกลางทาง ทำให้กิจกรรมที่ทำมีความต่อเนื่อง จนกระทั่งภายหลังก็มีคนเข้ามาร่วมมากขึ้นและมีการขยายกิจกรรมออกไปอย่างมากมาย ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงปัจจุบันพบว่าภายในชุมชนมีกลุ่มและกองทุนที่เกิดขึ้นในชุมชนหลายกองทุนด้วยกัน โดยสามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มอาชีพกลุ่มแม่บ้านวัดกลาง จัดตั้งเมื่อ สิงหาคม 2544 มีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 3 กลุ่ม
2. กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนวัดกลาง จัดตั้งเมื่อ มกราคม 2544 ซึ่งเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ขยายผลมาจากธนาคารขยะ โดยเริ่มต้นจากชุมชนสุขสันต์ 26 มาชักชวนให้ทำ ช่วงแรกก็ทำกันเฉพาะในกลุ่มคณะกรรมการก่อน พอชาวบ้านเห็นผลว่าได้กู้เงินภายหลังจึงมีคนมาร่วมมากขึ้น
3. กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองชุมชนวัดกลาง โอนเงิน 31 มกราคม 2545 เปิดเวทีจัดตั้ง 31 สิงหาคม 2544

4. กลุ่มฌาปนกิจ จัดตั้งเมื่อ กุมภาพันธ์ 2542

5. กลุ่มผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ในเรื่องโภชนาการ และการดูแลตนเองกับผู้สูงอายุ เช่น การรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย และพาไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ โดยในช่วงที่ผ่านมาได้พาผู้สูงอายุไปดูพระราชวังสนามจันทร์และหุ่นขี้ผึ้งที่จังหวัดนครปฐม ทำให้ผู้สูงอายุเกิดชีวิตชีวาและมีเพื่อน

6. กลุ่มแอโรบิก (ขยับกาย-สบายชีวี) ชาวบ้านที่เข้าร่วมส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณโซนกลาง

7. กลุ่มยั้งชีพแก่ผู้มีรายได้น้อย

8. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ได้กรายวัน ๆ ละ 1 บาท ทำมาได้เป็นระยะเวลา 3 เดือน มีเงินทุนหมุนเวียน 40,000 บาท เป็นโครงการที่สอดคล้องกับนโยบายของกรุงเทพมหานคร โดยได้รับการสนับสนุนทางด้านรายจ่ายจากกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนวัดกลาง

9. กลุ่ม อสส. (อาสาสมัครสาธารณสุข) มีคณะกรรมการด้วยกัน 8 คน ทำหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพในชุมชน ตามที่ได้รับการอบรมมา

10. กองทุนพัฒนาชุมชน จัดตั้งเมื่อ ตุลาคม 2540 โดยได้รับงบสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเดือนละ 5,000 บาท

11. กองทุนศูนย์สุขภาพ จัดตั้งเมื่อ ธันวาคม 2542

กลุ่มกิจกรรมและกองทุนต่าง ๆ เหล่านี้มีทั้งกลุ่มและกองทุนที่เกิดจากการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและเกิดจากการขยายกิจกรรมออกมาจากกลุ่มและกองทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ที่ขยายกิจกรรมมาจากธนาคารขยะ โดยกำไรหรืองบประมาณส่วนหนึ่งของกลุ่มกิจกรรมและกองทุนเหล่านี้จะถูกนำมาจัดสรรเป็นงบประมาณในการพัฒนาชุมชน เช่น งบจากธนาคารขยะและกองทุนต่าง ๆ ส่วนหนึ่งได้ถูกนำมาใช้ในการซื้อเครื่องกระจายเสียงของชุมชน ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ทั้งหมด 8 ชุดด้วยกัน หรือนำมาใช้ในการจัดงานวันขึ้นปีใหม่และงานวันเด็ก อย่างนี้เป็นต้น โดยในส่วนของการคณะกรรมการที่ทำหน้าที่บริหารจัดการและในส่วนองงบประมาณจะแยกกันต่างหาก แต่ส่วนใหญ่คณะกรรมการก็จะเป็นกลุ่มหรือผู้นำคนเดิมที่เคยทำอยู่แล้ว เนื่องจากได้รับการคัดเลือกและไม่มีคนอื่นที่อาสาตัวเข้ามาทำ ยกเว้นในกรณีที่มีปัญหาเรื่องงบประมาณทางคณะกรรมการก็จะจัดสรรเงินจากกลุ่มอื่นเข้ามาช่วย

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มกิจกรรมที่จะดำเนินงานต่อไปในอนาคต คือ กิจกรรมคนกับคลอง (การพัฒนาคลองลำรางในชุมชน บริเวณซอย 1) ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนเหล่านี้มีส่วนทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากขึ้น เพราะถ้าไม่มีกิจกรรมก็ไม่มีช่องทางหรือโอกาสที่ทำให้คนได้มาเจอกันดังคำสัมภาษณ์ของนางพิรานุช ที่กล่าวว่า "การจะให้คนรู้จักกันหรือมี

ความสัมพันธ์กันต้องให้คนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นหลัก เพราะจะทำให้รู้จักนิสัยใจคอกัน รู้ว่าใครเป็นยังงี้” (2 มีนาคม 2549)

เนื่องจากภายในชุมชนมีกลุ่มกิจกรรมและกองทุนหลายกองทุนจึงจำเป็นต้องมีระบบบัญชีเพื่อช่วยในการทำงานและทำให้ง่ายต่อการตรวจสอบ โดยในแต่ละปีนางพิรานุชซึ่งทำหน้าที่เป็นเหรัญญิกและเลขานุการชุมชนจะรายงานให้กับที่ประชุมทราบหรือทำเป็นรายงานสรุปตอนสิ้นปี ทั้งในเรื่องของรายรับ – รายจ่าย รวมทั้งมีระบบการทำงานแบบมีเอกสารและหลักฐานที่สามารถตรวจสอบได้เพื่อความโปร่งใส ส่วนเงินทั้งหมดที่ได้รับมาในแต่ละกองทุนก็จะนำเข้าบัญชีเงินฝากไม่มีการเก็บไว้กับตัว เมื่อชุมชนต้องการใช้เงินนางพิรานุชก็จะเป็นผู้ไปเบิกกับทางธนาคารมาให้และแจ้งให้กับที่ประชุมทราบ ซึ่งมีผลต่อความไว้วางใจที่ชาวบ้านมีต่อการทำงานของคณะกรรมการชุมชน นางเฉลียวเล่าว่า “เหตุที่ชาวบ้านไว้วางใจเปิดก็เพราะว่าเปิดเป็นคนพูดจริง ทำจริง มีอะไรก็ไม่ปิดบัง ไม่เคยเก็บไว้ เช่น เวลาที่มีข้าวของที่เขาให้แจกก็จะแจกหมด แล้วเปิดเขาก็จะชักชวนมุสลิมให้เข้าร่วมกิจกรรม” (2 มีนาคม 2549)

นอกจากนี้การคัดเลือกคนเข้ารับตำแหน่งต่าง ๆ ทางคณะกรรมการชุมชนจะพิจารณาตามความถนัดและความเหมาะสม โดยจะมีการพูดคุยกันภายในชุมชนแล้วจึงมีการลงมติร่วมกันว่าจะให้ใครทำหน้าที่อะไร เป็นการตกลงร่วมกันระหว่างคณะกรรมการชุมชน

จากการสังเกตพบว่าการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนส่วนใหญ่ก็จะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดีซึ่งมีผลทำให้กิจกรรมที่ทำค่อนข้างประสบความสำเร็จมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น โชนในการอยู่อาศัยก็มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมหรือการเข้าร่วมของชาวบ้าน โดยในที่นี้จึงได้แบ่งชุมชนออกเป็น 3 โชนด้วยกัน ดังต่อไปนี้ (อารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์, สัมภาษณ์)

1. โชนอาคารพาณิชย์ ซึ่งจะอยู่บริเวณด้านหน้าซอย ได้แก่ อพาร์ทเมนต์ คอนโด และแมนชั่น ปกติจะไม่ค่อยสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมมากนักเนื่องจากไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ และเป็นกลุ่มที่มาอาศัยอยู่เพียงชั่วคราว นอกจากเจ้าของอาคารเท่านั้นที่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม เวลาชุมชนมีกิจกรรมก็จะส่งบัตรเชิญไป

2. โชนกลาง เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลามากกว่า 10 ปีขึ้นไปส่วนใหญ่จะให้การสนับสนุนทางการเงินและเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนบ้างเป็นบางครั้ง เนื่องจากไม่มีเวลา รวมทั้งสถานที่จัดกิจกรรมไกลจากที่อยู่อาศัยจึงทำให้ไม่สะดวกในการเข้าร่วม

3. โชนท้ายซอย เป็นโชนของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน ส่วนใหญ่จะประมาณ 30-40 ปี มีความผูกพันในพื้นที่ ฐานะความเป็นอยู่ใกล้เคียงกันและมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน โชน

นี่จะเป็นโซนที่ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี เป็นตัวตั้งตัวตีในการทำกิจกรรมต่าง ๆ คณะกรรมการชุมชนส่วนใหญ่และธนาคารขยะก็จะอยู่ในโซนนี้เช่นกัน

นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีชาวพม่าบ้างบางส่วนที่เข้ามาเช่าบ้านอยู่ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน กลุ่มนี้จะไม่มีความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยและไม่แยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง รวมทั้งไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ ที่ทางชุมชนจัด แต่คนที่แยกประเภทขยะมูลฝอยและคนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีความผูกพันกับพื้นที่ โดยนางพีรานุชได้เล่าว่า “พวกบ้านเช่าซึ่งเป็นประชากรแฝง (พม่าที่อพยพเข้ามา) ยังทิ้งขยะโดยไม่มีการแยกแต่ถ้าเป็นคนในชุมชนส่วนใหญ่จะแยกขยะก่อนทิ้ง” (22 กันยายน 2548)

เมื่อมีกิจกรรมในชุมชนทางคณะกรรมการชุมชนก็จะใช้วิธีการสื่อสารโดยผ่านทางหอกระจายข่าวของชุมชนเป็นหลักซึ่งจะใช้ในการประสานงานทั่วไป เช่น การเรียกประชุม การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยที่เสียงตามสายนี้จะติดตั้งทั่วทั้งชุมชนเพื่อให้ทุกหลังคาเรือนสามารถได้ยินข่าวสารที่ทางคณะกรรมการต้องการจะสื่อสารให้ทราบ ซึ่งเสียงตามสายนี้จะมีศูนย์กลางอยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ส่วนในกรณีที่เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องลงรายละเอียดประธานชุมชนก็จะลงไปพูดคุยด้วยส่วนตัว เนื่องจากส่วนใหญ่จะรู้จักกันเป็นอย่างดี

การที่ประธานชุมชนได้ลงไปพูดคุยกับชาวบ้านเป็นการส่วนตัวก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ประธานชุมชนได้รับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเพราะว่าชาวบ้านจะเล่าให้ฟัง และยังทำให้ความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกันแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (อารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์, สัมภาษณ์) โดยก่อนหน้านี้จะมีการสร้างหอกระจายข่าว ชุมชนก็ใช้วิธีการสื่อสารโดยการจัดให้มีการประชุมร่วมกัน เพื่อแจ้งให้คณะกรรมการและชาวบ้านทราบในเรื่องสำคัญ ๆ และเรื่องที่ต้องพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกัน หรือผู้นำชุมชนลงไปพูดคุยกับชาวบ้านโดยตรง แต่หลังจากที่มีการสร้างหอกระจายข่าวแล้วการสื่อสารภายในชุมชนก็จะใช้เสียงตามสายเป็นหลัก ถึงแม้ว่าการสื่อสารด้วยวิธีนี้จะทำให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วแต่ก็ส่งผลทำให้ช่องว่างความสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการชุมชนและชาวบ้านมีมากขึ้นตามไปด้วย เนื่องจากวิธีนี้เป็นวิธีการสื่อสารแบบทางเดียวที่มีข้อจำกัดในการสังเกตปฏิกิริยาของผู้รับและโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ดังนั้นการสื่อสารด้วยวิธีนี้จึงมีความเหมาะสมกับการประสานงานเรื่องทั่ว ๆ ไปให้ชาวบ้านทราบเท่านั้น

ในระยะแรกชุมชนมีมาตรการในการดูแลสภาพแวดล้อมโดยคณะกรรมการชุมชนจะเป็นผู้ชักชวน เช่น คนที่เผาขยะมูลฝอยหรือคนที่ทำให้สภาพแวดล้อมในชุมชนสกปรก อย่างนี้เป็นต้น แต่ไม่มีข้อบังคับของชุมชน ส่วนใหญ่จะใช้วิธีขอความร่วมมือ ทุกคนทำตามใจสมัคร เช่น

เวรกันดูแลความสะอาดของคลอง เรียกว่าเจ้าหน้าที่พิทักษ์คลอง มีนายช่วยเป็นผู้นำหลัก เนื่องจากมีบ้านอยู่ริมคลอง เจ้าหน้าที่พิทักษ์คลองเหล่านี้จะมีหน้าที่ในการดักรับขยะมูลฝอยที่ลอยเกลื่อนกลาดอยู่ในคลองทุกสัปดาห์ ๆ ละ 1 วัน ซึ่งปกติจะเป็นวันอังคาร โดยมีการประสานขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้มาช่วยกันดักรับขยะมูลฝอย และประสานกับคนที่อาศัยอยู่ริมคลองซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในอพาร์ทเมนต์ให้ช่วยกันไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงคลอง ซึ่งปัจจุบันต้องหยุดไว้ชั่วคราวเนื่องจากทางสำนักงานเขตบางกะปิได้มาทำเขื่อนตรงบริเวณ 2 ฝั่งคลอง ก่อนหน้านี้นี้ก็มีคนที่ไม่เห็นด้วยกับกิจกรรมที่ทางชุมชนจัด ทางคณะกรรมการชุมชนก็ได้พาให้เข้ามามีส่วนในกิจกรรมเพื่อเป็นการละลายพฤติกรรม เช่นเดียวกับกรณีของลุงช่วยที่ปัจจุบันได้กลายมาเป็นคนหลักในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน “ก่อนหน้านี้ลุงช่วยก็ไม่เห็นด้วยกับกิจกรรมที่ทางเราจัดต่อต้านเราบ้าง ทางคณะกรรมการก็เลยใช้วิธีละลายพฤติกรรมโดยพาให้เข้ามามีส่วนร่วมจนภายหลังจึงได้เปลี่ยนพฤติกรรมเป็นให้ความร่วมมือ” (ดวงใจ ยงจิรกุลพงศ์, สัมภาษณ์)

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดกลางได้สะท้อนให้เห็นถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อตัวของระบบความสัมพันธ์ที่มีมาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีที่มีผู้คนอาศัยอยู่เพียงไม่กี่ครัวเรือน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่รู้จักกันเป็นอย่างดี มีการช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน โดยที่ระบบความสัมพันธ์เหล่านี้ได้พัฒนาและสั่งสมมาจนมีผลต่อวิถีชีวิต รวมทั้งความคิดของคนในชุมชนวัดกลางปัจจุบัน โดยเห็นได้จากการที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือหรือมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเป็นอย่างดี ไม่เพียงเท่านั้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชนหรือกับคนในชุมชน ชาวบ้านก็จะให้ความช่วยเหลือ มีน้ำใจไมตรีต่อกันแม้ว่าจะไม่ได้เป็นเครือญาติกันก็ตาม เช่น เมื่อเกิดไฟไหม้ขึ้นในชุมชน ชาวบ้านก็จะออกมาช่วยกันดับไฟ หรือใครเป็นอะไรที่หนักในชุมชนก็จะรู้กันหมด

นอกจากนี้ทุนทางสังคมดังกล่าวยังมีผลต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยวัตถุประสงค์หลักอย่างหนึ่งของการจัดกิจกรรมก็เพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเหมือนวงจรต่อเนื่องที่ย้อนกลับไปมา คือ เมื่อคนมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างแน่นแฟ้นก็ส่งผลให้กิจกรรมที่ทำประสบผลสำเร็จด้วยเช่นกัน เช่น กิจกรรมส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ที่ชุมชนทำต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี สำหรับปีนี้จัดขึ้นในวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2548 ตรงบริเวณลานหน้าวัดจันวงศาราม (กลาง) กิจกรรมนี้ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมกระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและมุสลิม เนื่องจากปกติชุมชนวัดกลางไม่ได้มีกิจกรรมในลักษณะนี้บ่อยมากนัก ส่วนใหญ่กิจกรรมหรือโครงการที่ทางชุมชนทำจะเป็นกิจกรรมที่เน้นไปในเชิงพัฒนาชุมชนเป็นหลัก เช่น ธนาคารขยะ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้สูงอายุ

ฯลฯ แต่ทุกกิจกรรมที่ทำก็ล้วนแล้วแต่สอดแทรกวัตถุประสงค์ที่ช่วยให้คนมีความสัมพันธ์ระหว่างกันแน่นแฟ้นมากขึ้น

กิจกรรมที่ทำในวันนี้เป็นกิจกรรมที่มีพิธีกรรมทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยทั้งพุทธและอิสลามทำให้เห็นวิธีการในการปรับตัวอยู่ร่วมกันระหว่างสองศาสนาโดยที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี โดยปกติอิสลามก็จะมีหลักศาสนาหรือข้อห้ามบางประการที่ไม่สามารถทำได้ เช่น การไปร่วมงานบวช การไหว้พระ อย่างนี้เป็นต้น ปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชนวัดกลางถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในแง่ของศาสนาก็คือ การไม่ล้ำเส้นกันในเชิงศาสนาและยอมรับในข้อปฏิบัติของกันและกัน รวมทั้งการเรียนรู้ที่จะสร้างให้เกิดช่องว่างระหว่างศาสนาคือไม่ผูกมัดเพียงแค่ศาสนาใดศาสนาหนึ่งจนละเลยอีกศาสนาหนึ่ง สังเกตจากกิจกรรมที่ทำไม่ได้เป็นกิจกรรมที่เพียงแคให้คนที่นับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งเข้าร่วมได้เท่านั้น แต่เปิดโอกาสให้ทั้ง 2 ศาสนาได้มีส่วนร่วม สิ่งนี้เองที่ช่วยทำให้เกิดความเสมอภาคในการดำเนินชีวิตร่วมกันและหล่อหลอมให้เกิดความรู้สึกของความเป็นเจ้าของท่ามกลางชาวบ้านที่อาศัยอยู่ร่วมกัน นางเจลิยวได้เล่าถึงเหตุผลที่ต้องทำกิจกรรม 2 ศาสนาว่า “กิจกรรมสองศาสนาทำตั้งแต่สมัยของยี่ระหมัด ที่ทำก็เพราะว่าถ้าจัดแต่กิจกรรมของชาวพุทธ มุสลิมก็ไม่ได้กิน ไม่ได้ทำก็เลยจัดกิจกรรมที่เป็นของมุสลิมในตอนเย็น” (2 มีนาคม 2549) ซึ่งสอดคล้องกับนางพิรานุช ตรีรัตนขวลิต ที่เล่าว่า “ที่ทำกิจกรรม 2 ศาสนาก็เพราะมี 2 ศาสนาอยู่ด้วยกันจึงไม่เลือกปฏิบัติ การไม่เลือกปฏิบัติก็จะทำให้เกิดการสนับสนุน” (2 มีนาคม 2549) ส่วนทางด้านนายศุภชัยก็เห็นว่า กิจกรรม 2 ศาสนาเป็นกิจกรรมที่ทำกันมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมก็เลยยังคงทำต่อไป

กิจกรรม 2 ศาสนาเป็นกิจกรรมดั้งเดิมที่คนรุ่นเก่าทำกันไว้ เพราะเห็นว่าคนในชุมชนมีทั้งพุทธและมุสลิมเพื่อไม่เป็นการแบ่งแยก ไม่ได้ทำใหม่เพียงแต่สานต่อสมัยก่อนเงินที่ได้ก็จะนำไปใช้ในงานพัฒนาชุมชน เช่น ช่วยงานศพ และให้กับตำรวจสายตรวจ พอมาถึงรุ่นพี่ก็ไม่ได้ให้แล้วเพราะเห็นว่ามันเป็นหน้าที่ของเขา (ศุภชัย ตรีรัตนขวลิต, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมวันเด็กที่ชุมชนได้ใช้เป็นช่องทางในการให้ผู้นำชุมชนได้สอดแทรกและถ่ายทอดค่านิยม ความคิด ทัศนคติ รวมทั้งสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเด็กทั้งในเรื่องทั่วไปและเรื่องการค้าแยกประเภทขยะมูลฝอย เนื่องจากวัยเด็กเป็นวัยที่สามารถปลูกฝังได้ง่าย

ส่วนกิจกรรมธนาคารขยะชุมชนวัดกลางในช่วงหลังต้องลดเวลาลงเนื่องจากคณะกรรมการต้องไปสัมมนาต่างจังหวัด ประกอบกับมีกิจกรรมที่ต้องทำมากขึ้นบางสัปดาห์จึงต้องหยุดไป ปัจจุบันธนาคารขยะจะเปิดทำการประมาณเดือนละ 1 ครั้ง เวลาเปิดทำการก็จะมี การเปิดเพลงประจำของธนาคารขยะทุกครั้ง โดยเป็นเพลงที่รายการทุ่งแสงตะวันเป็นผู้แต่งให้ และ

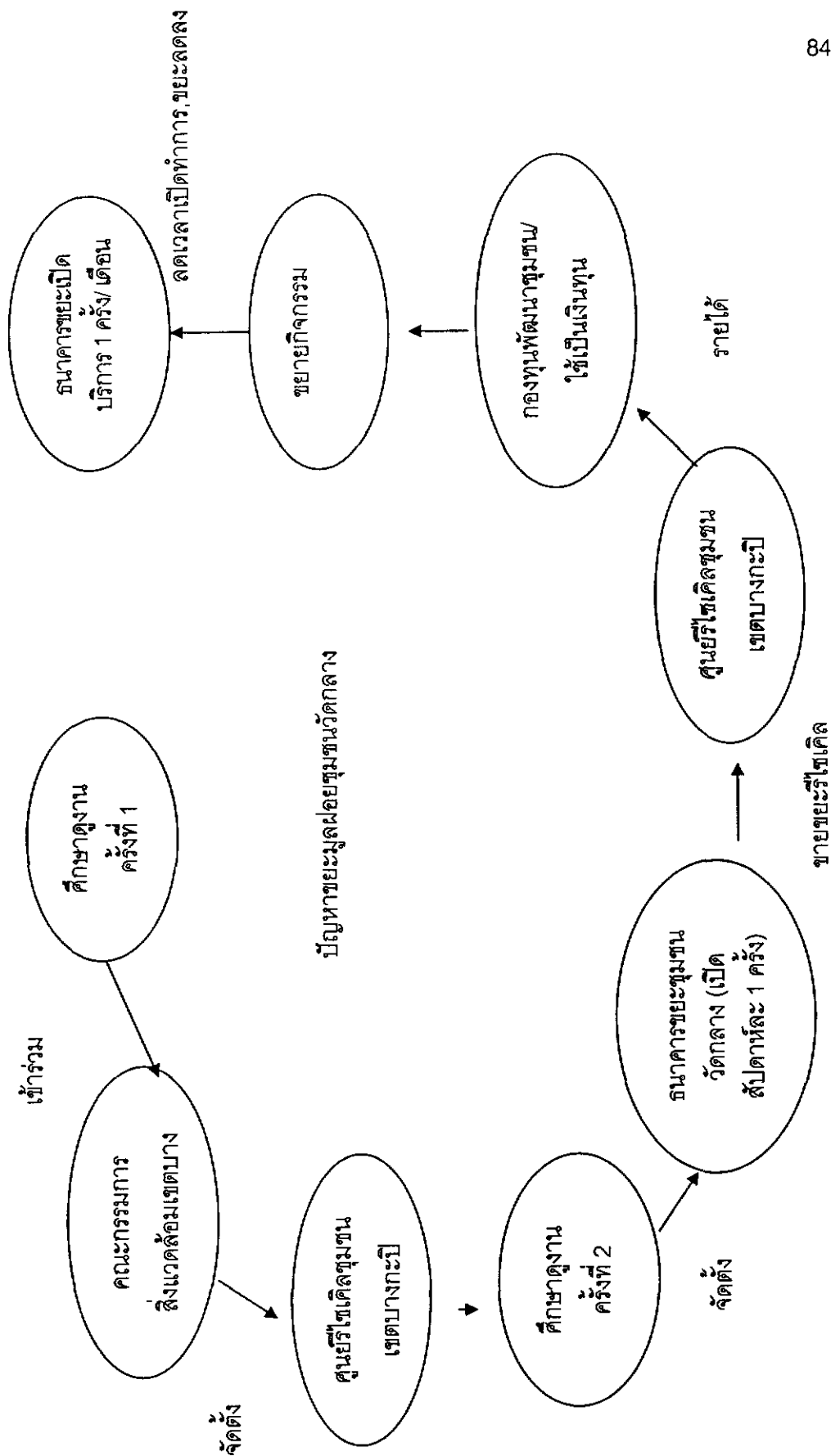
หากนับสมาชิกของธนาคารตั้งแต่เริ่มต้นซึ่งมีทั้งหมดประมาณ 200 กว่าคน ปัจจุบันเหลืออยู่ประมาณ 50 % เนื่องจากชาวบ้านบางส่วนนำขยะมูลฝอยไปขายให้กับร้านรับซื้อขยะมูลฝอยที่ให้ราคาสูงกว่า โดยราคาขยะมูลฝอยที่ทางธนาคารขยะให้จะต่ำกว่าร้านค้าทั่วไป เพราะเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้หวังผลทางธุรกิจแต่มุ่งนำเงินที่ได้มาพัฒนาชุมชน และจัดกิจกรรมให้กับเด็ก “สาเหตุที่มันเป็นอย่างนี้เพราะกิจกรรมที่ทำไม่ได้สนใจเรื่องเงินเป็นหลัก แต่สนใจว่าจะทำอย่างไรให้ปริมาณขยะลดลงและทำให้คนมีส่วนร่วมมากกว่า” (พีรานุช ตริรัตน์ขวลิต, สัมภาษณ์)

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งธนาคารขยะชุมชนวัดกลางก็คือ ขณะนี้ชาวบ้านรู้จักคัดแยกขยะมูลฝอยแม้ไม่ได้นำขยะมาฝากกับทางธนาคารขยะ ก็จะไปขายให้กับร้านค้าภายนอก ถือว่าการดำเนินงานที่ผ่านมามีค่อนข้างประสบผลสำเร็จ ปัจจุบันธนาคารขยะมีการขยายเครือข่ายออกไป ซึ่งก่อนหน้านี้มีอยู่ทั้งหมด 10 ชุมชน แต่พอได้งบประมาณมาบางชุมชนก็ไม่ทำ เพราะให้เหตุผลว่าไม่สามารถทำได้ ไม่มีสถานที่ คนไม่ว่าง มีอยู่เพียง 4 ชุมชนเท่านั้นที่ยังทำเรื่องขยะมูลฝอยอยู่แต่ก็ถือว่ายังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก การดำเนินงานช่วงนี้ทางเครือข่ายจะมารับสินค้าเอง ซึ่งปกติทางธนาคารขยะจะนำขยะไปส่งให้

ดังนั้นจากการศึกษาพัฒนาการแนวคิดเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนวัดกลางตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องธนาคารขยะเมื่อมองย้อนกลับไปที่ทำให้เห็นภาพที่ไม่แตกต่างจากกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ มากนัก คือ เป็นกลุ่มกิจกรรมที่ผ่านทั้งช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองและช่วงเวลาแห่งความเสื่อมถอยไม่ว่าจะเป็นในแง่ของระยะเวลา จากที่เคยเปิดธนาคารทุกสัปดาห์กลายมาเป็นเดือนละครึ่ง หรือการดำเนินงานที่เริ่มลดกิจกรรมของธนาคารขยะลงแต่มีการทำกิจกรรมในรูปแบบอื่น ๆ แทน เช่น โครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว โครงการขยะพิษแลกแต้ม ฯลฯ สาเหตุหลักก็เนื่องมาจากชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีพฤติกรรม การคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยทำให้ขยะมูลฝอยในชุมชนลดน้อยลง กิจกรรมที่ทำจึงต้องเน้นไปที่การลดปริมาณการใช้ขยะมูลฝอยแทน คือ ไม่สร้างขยะมูลฝอยให้เกิดขึ้น นอกจากนี้การที่คณะกรรมการดำเนินงานต้องทำหน้าที่หลายบทบาท รับผิดชอบงานหลายด้านก็ทำให้ไม่มีเวลารวมทั้งบริบทแวดล้อมก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปทำให้ธนาคารขยะชุมชนวัดกลางต้องเข้าสู่ช่วงของการปรับตัวเพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินการต่อไปได้ “ทิศทางการทำงานของธนาคารขยะชุมชนวัดกลางในอนาคตก็อาจจะต้องมีการปรับรูปแบบเป็นแบบรับแลกของแทน” (ศุภชัย ตริรัตน์ขวลิต, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2

กระบวนการธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง

2. กระบวนการทุนทางสังคมกับการจัดการขยะมูลฝอย

ชุมชนวัดกลาง

จากการศึกษาพบว่าในส่วนที่เป็นระบบคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเห็นอกเห็นใจและความไว้วางใจกันมีมาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีที่มีชุมชนเกิดขึ้น โดยชาวบ้านที่อพยพมาอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นชุมชนวัดกลางในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมที่อพยพมาจาก จังหวัดทางภาคใต้ของประเทศ ในช่วงนั้นภายในชุมชนยังมีคนอาศัยอยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเครือญาติกันมีตระกูลใหญ่ ๆ เพียงไม่กี่ตระกูล ต่อมาภายหลังจึงได้ขยายครอบครัวออกไป การที่เป็นเช่นนี้ทำให้ง่ายต่อการไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน เช่น ใครเป็นอะไรในชุมชนก็รู้กันหมด เพราะมีอยู่เพียงไม่กี่ครัวเรือน วิถีชีวิตของผู้คนในสมัยนั้นก็ยังเป็นแบบเรียบง่ายไม่มีพิธีรีตอง เวลามีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนก็จะช่วยเหลือกัน จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่นุช พุ่มประดิษฐ์ได้เล่าว่า “เมื่อก่อนมีการเดินเข้าเดินออกกันตามบ้าน เพราะมีบ้านอยู่ไม่กี่หลัง ชาวบ้านจึงรู้จักกัน ใครเป็นอะไรก็รู้กันหมดและก็จะช่วยเหลือกันตลอด เช่น เมื่อควายหายก็จะช่วยตาม ๆ กัน (วันที่ 20 ธันวาคม 2548)

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวช่วยหล่อหลอมระบบคิดของชาวบ้านให้มีจิตสำนึกสาธารณะ และความไว้วางใจที่มีต่อกัน นอกจากนี้การนับถือศาสนาเดียวกันก็มีผลต่อระบบคิดของชาวบ้าน ดังจะเห็นได้จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่มีส่วนสนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื้ออาหารต่อกัน ฟังพาอาศัยกัน และเห็นอกเห็นใจกัน เช่น การช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก การบริจาคทรัพย์ (ซากาต) อันหมายถึง การให้ส่วนของทรัพย์สินแก่ผู้ที่ยากจนขัดสนตามพิภัดที่กำหนด อัตราส่วนของทรัพย์สินไม่ว่า ทอง เงิน หรือเงินสดที่ต้องจ่ายซากาต จะใช้การเทียบด้วยจำนวนทรัพย์สินที่มีค่า 85 กรัมของทองและทรัพย์สินดังกล่าวมีอายุครบครอง 1 ปีจะต้องจ่ายออกไป 2.5 เปอร์เซ็นต์ โดยจะให้แก่ผู้ที่ฟังได้รับ 7 จำพวก ได้แก่

1. ผู้ยากไร้
2. ผู้ขัดสน
3. เจ้าชะการ หมายถึง บุคคลที่เกี่ยวข้องอาทิ ผู้เก็บ ผู้รวบรวม ผู้แจกจ่ายและผู้ทำ

การบันทึกเรื่องของซากาต

4. มุสลิมโดยสมัคร
5. ผู้มีหนี้สินด้วยกิจอันชอบด้วยศาสนา
6. การรณรงค์เพื่อศาสนาอิสลาม
7. ผู้เดินทางที่ขาดทุนทรัพย์

การบริจาคทานด้วยใจสมัคร (ชาตาเกาะห์) เป็นการบริจาคทรัพย์ สิ่งของ ให้กับผู้ตกทุกข์ได้ยากนอกเหนือจากการบริจาคซากาตที่มุสลิมต้องกระทำแล้ว การบริจาคทานด้วยใจสมัคร หรือชาตาเกาะห์นี้สามารถนำมาประยุกต์เข้ากับการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนวัดกลางได้ โดยการบริจาคขยะมูลฝอยให้กับชาวบ้านที่ตกทุกข์ได้ยากเพื่อให้ชาวบ้านเหล่านี้นำขยะมูลฝอยไปขายอันเป็นการสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว หรือแม้กระทั่งหลักความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านอื่น ๆ โดยจะสังเกตได้จากในสมัยดั้งเดิมเวลามีการตกลงซื้อขายที่ดินกันก็จะมี การทำสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร ใครอยากได้ก็เอาไปซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความไว้วางใจที่มีต่อกันและความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบ การที่คนนับถือศาสนาเดียวกันหรือเป็นเครือญาติกันก็ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เวลามีภัยอันตรายใด ๆ ก็จะช่วยกันสอดส่องดูแล

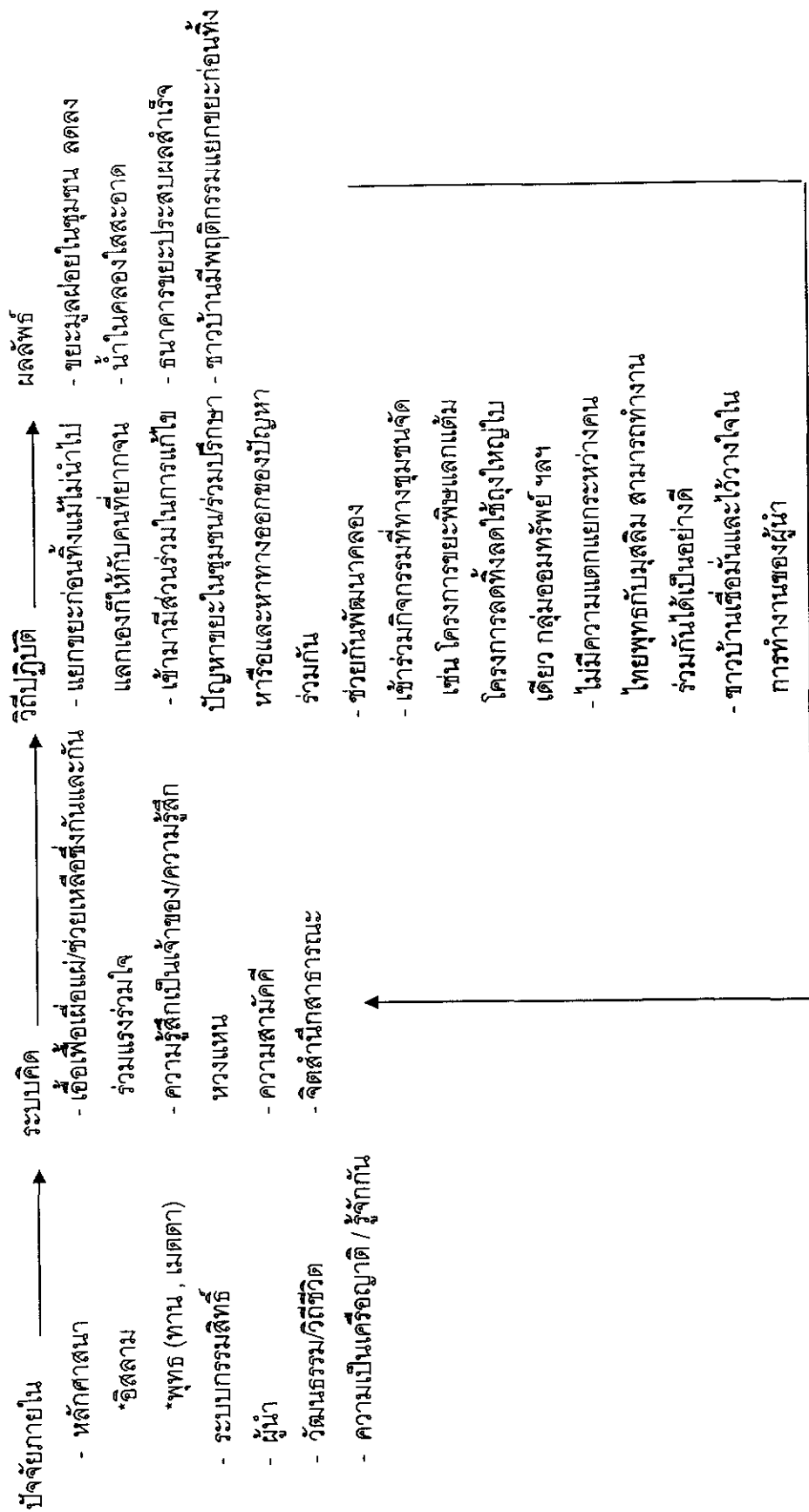
นอกจากศาสนาอิสลามจะมีหลักคำสอนดังกล่าวข้างต้นที่เอื้อให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกันอย่างสันติแล้วยังมีหลักคำสอนหรือหลักปฏิบัติที่แสดงออกถึงการเอื้ออาทรหรือเอื้อเฟื้อต่อคนต่างศาสนาที่ไม่ใช่มุสลิมด้วย คือ การบริจาคทานตามใจสมัครให้กับกลุ่มคนดังกล่าว ซึ่งอาจจะเป็นเงินทอง สิ่งของ หรือทรัพย์สินอื่น ๆ สิ่งนี้เองที่เป็นตัวช่วยประสานให้เกิดระบบความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนไทยพุทธและมุสลิมทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างในแง่ของศาสนาแต่ก็มีช่องว่างที่ทำให้คนที่มีความเชื่อแตกต่างกันได้มีโอกาสในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

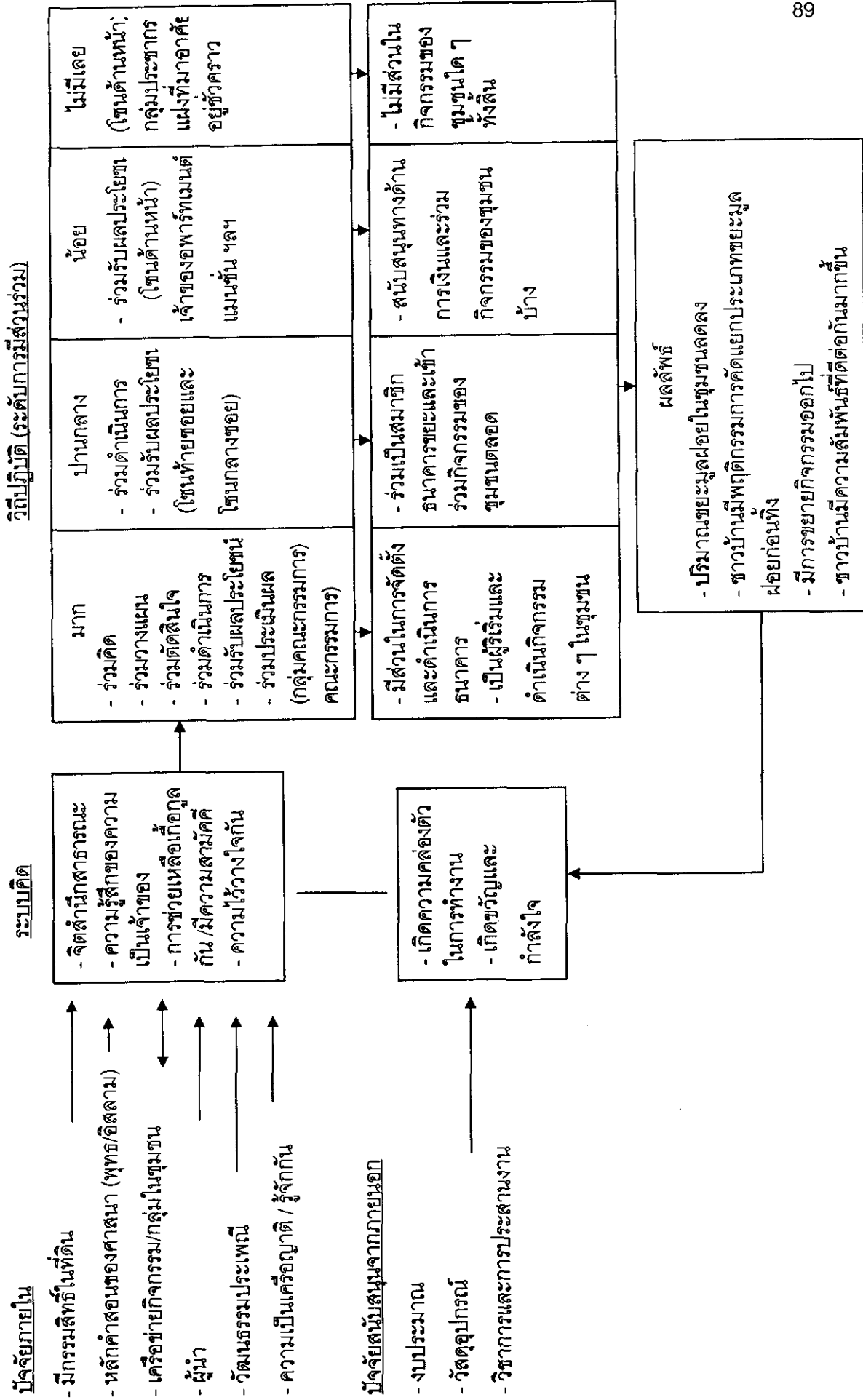
นอกจากศาสนาอิสลามแล้วหลักคำสอนของพุทธศาสนาก็มุ่งหวังให้คนอยู่ร่วมกันด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เช่น การให้ทาน ความเมตตา การทำบุญ ฯลฯ แม้ว่าคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธจะอพยพมาอยู่ภายหลัง แต่เนื่องด้วยหลักศาสนาก็ทำให้คนที่นี้อยู่ร่วมกันด้วยความไว้วางใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือกันระหว่างคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้นที่แต่ละฝ่ายจะแยกกันทำ เช่น เมื่อเกิดไฟไหม้ขึ้นในชุมชนชาวบ้านก็จะช่วยกันดับไฟ หรือช่วงที่มีการพัฒนาคลองทั้งคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและมุสลิมก็มาช่วยกันตักขยะมูลฝอยออกจากคลอง ถึงแม้ว่ามุสลิมจะอยู่ในช่วงเดือนรอมฎอน ซึ่งเป็นช่วงที่มุสลิมจะถือศีลอดเป็นเวลา 1 เดือนตั้งแต่ตอนรุ่งสางจนตะวันตกดิน มุสลิมจะงดเว้นการกินดื่มและการมีเพศสัมพันธ์ การถือศีลอดนั้นได้ทำให้มุสลิมมีความเห็นอกเห็นใจต่อผู้ที่อดยากและเพิ่มพูนจิตวิญญาณแห่งความดีให้แก่ชีวิตอีกด้วย โดยผู้ที่ถือศีลอดได้นั้นต้องมีอายุ 15 ปีขึ้นไป ยกเว้นคนชรา คนป่วย หญิงมีครรภ์ หญิงลูกอ่อน ซึ่งการถือศีลอดนี้มีผลทำให้ร่างกายอ่อนเพลียแต่มุสลิมเหล่านี้ก็มาช่วยกันตักขยะออกจากคลอง

จากการที่ชาวบ้านอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ผ่านประวัติศาสตร์ชุมชนและร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันมา ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกผูกพันในพื้นที่และเกิดสำนึกของ

ความเป็นเจ้าของ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดกลางส่วนใหญ่จะมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยเฉพาะในโซนท้ายซอยและโซนกลาง ซึ่งเป็นที่ดินที่ติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ หรือได้มาจากการขยับขยายครัวเรือนออกไปจากครอบครัวเดิม แม้ว่าจะมีคนเข้ามาอาศัยอยู่ในภายหลังแต่เฉลี่ยระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนแล้วประมาณ 10 ปีขึ้นไป นอกจากกลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่เพียงชั่วคราวตามอพาร์ทเมนต์ คอนโด แมนชั่น ซึ่งก็มีจำนวนไม่มากนัก การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินก็ทำให้คนเกิดความรู้สึกรัก ห่วงแหนและอยากเห็นชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่นั้นดีขึ้น เพราะยังคงต้องอาศัยอยู่ในชุมชนต่อไปอีกจนกระทั่งถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาในชุมชนหากไม่ช่วยเหลือกันก็ไม่มีความสามารถช่วยได้ การจะหวังพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเพียงอย่างเดียวก็อาจจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องเริ่มจากจิตสำนึกของคนในชุมชนก่อน อันจะเป็นการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนและถาวร เช่น กรณีที่เกิดปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน ชุมชนก็ได้มาปรึกษาร่วมกันว่าจะทำอย่างไรถึงจะทำให้ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนลดน้อยลง เมื่อปรึกษาร่วมกันแล้วก็ประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานภายนอก โดยนายศุภชัยได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ ซึ่งมีมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นที่ปรึกษาโครงการ หลังจากนั้นทางชุมชนก็ได้ส่งคณะกรรมการชุมชนไปศึกษาดูงานเรื่องธนาคารขยะที่โรงเรียนวัดพันปี จังหวัดพิษณุโลกพร้อมกับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเขตบางกะปิ เมื่อกลับมาคณะกรรมการก็ได้นำแนวคิดเรื่องธนาคารขยะมาปรับให้เหมาะกับสภาพชุมชนจนกระทั่งจัดตั้งเป็นธนาคารขยะชุมชนวัดกลางขึ้น ภายหลังจึงได้ขยายกิจกรรมออกไปอีกมากมาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์ การพัฒนาคลอง โครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว โครงการขยะพิษแลกแต้ม ฯลฯ

กระบวนการทุนทางสังคมกับการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนวัดกกलग

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวพบว่าทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมีผลต่อการจัดการขยะมูลฝอยโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความเป็นเครือญาติและการรู้จักกันระหว่างคนในชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกหล่อหลอมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานและส่งผลต่อระบบคิดที่เอื้อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนประสบผลสำเร็จ เช่น ความไว้วางใจ เชื่อใจกัน ความสามัคคีกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกสาธารณะ มีความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ

การมีจิตสำนึกสาธารณะนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลที่มีต่อปัญหาใดปัญหาหนึ่งจนอยากที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา (วรณี จงศักดิ์สวัสดิ์) ซึ่งในที่นี้ก็คือปัญหาขยะมูลฝอย เมื่อพิจารณาพัฒนาการของชุมชนเทียบกับพัฒนาการของการจัดการขยะมูลฝอยพบว่า มีพัฒนาการควบคู่กันมาตลอด เริ่มต้นตั้งแต่ตอนแรกเริ่มมีชุมชนเกิดขึ้น ช่วงนั้นจำนวนประชากรยังมีไม่มากนัก ขยะมูลฝอยก็แทบจะไม่มีเลยเนื่องจากส่วนใหญ่ใช้วัสดุที่สามารถย่อยสลายได้ง่าย วิธีการกำจัดขยะมูลฝอยก็ยังใช้วิธีการทิ้งลงแม่น้ำลำคลองและเผา เพราะว่ารถเก็บขยะจากอำเภอในขณะนั้นยังไม่สามารถเข้ามาเก็บขยะมูลฝอยได้ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เนื่องมาจากถนนหนทางและการสัญจรไปมายังไม่สะดวก แต่พอหลังจากนั้นเมื่อมีผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้น การสัญจรไปมาสะดวกขึ้นปริมาณขยะมูลฝอยก็เพิ่มขึ้นตาม จนกระทั่งประมาณปีพ.ศ. 2527 รถเก็บขยะจากสำนักงานเขตบางกะปิจึงเข้ามาเก็บขยะมูลฝอยในชุมชน และถึงแม้ว่าผู้คนจะมีแนวคิดเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่ละเอียด ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังไม่ได้แยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง เพราะยังไม่รู้ว่าขยะมูลฝอยบางประเภทสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้หรือสามารถนำมาขายได้ราคา สังเกตได้จากภายในชุมชนเองก็มีร้านรับซื้อขยะรีไซเคิลมานานแต่ก็ไม่ค่อยมีคนที่ยกขยะมูลฝอยแล้วนำไปขายมากนัก จนกระทั่งปัญหาขยะมูลฝอยเริ่มรุนแรงมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2542 ประกอบกับช่วงนั้นเป็นช่วงที่มูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เข้ามาจัดประกายความคิดเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยให้กับชุมชน ชาวบ้านจึงได้มานั่งพูดคุยปรึกษาหารือกันถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งปัญหาขยะมูลฝอยก็เป็นปัญหาที่ชาวบ้านเห็นว่าจะต้องได้รับการแก้ไขเมื่อเป็นเช่นนั้นผู้นำชุมชนจึงได้เข้าร่วมกับคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ และก็จัดตั้งธนาคารขยะชุมชนวัดกลางขึ้น

นอกจากนี้ในกรอบแนวคิดที่ 2 ได้อธิบายให้เห็นว่าทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับด้วยกันคือ

ระดับที่ 1 มีส่วนร่วมมาก คือ กลุ่มคณะกรรมการชุมชน โดยกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก ทำให้ได้รับแนวคิดและความรู้อันเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนต่าง ๆ เมื่อกลับมาจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาไว้ใน

การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน คือ เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการธนาคารขยะและกิจกรรมอื่น ๆ

ระดับที่ 2 มีส่วนร่วมปานกลาง โดยกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่บริเวณท้ายซอยและกลางซอย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน เป็นเครือญาติกัน และมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้มีความรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เวลาชุมชนมีกิจกรรมก็จะเข้ามามีส่วนร่วม

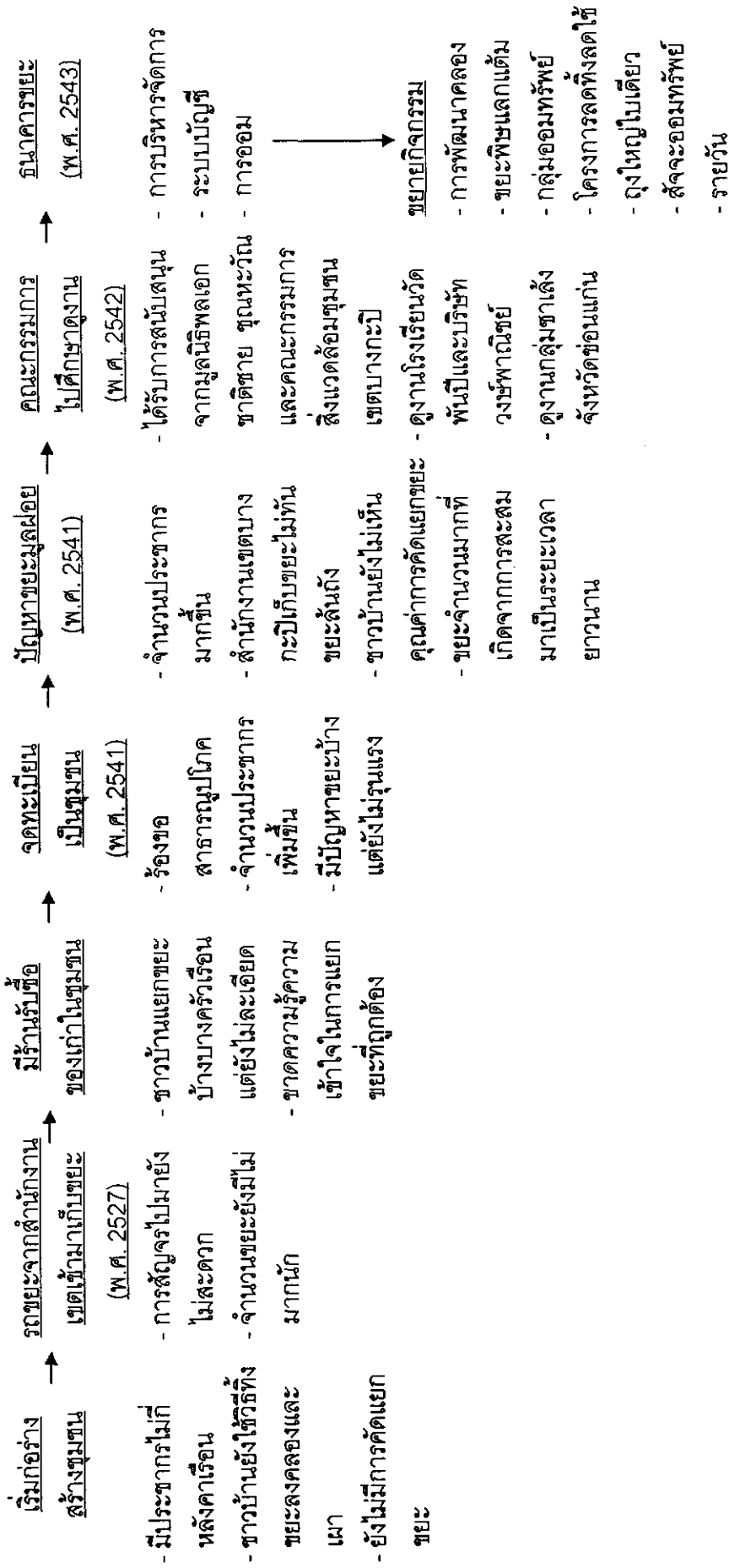
ระดับที่ 3 มีส่วนร่วมน้อย คือ กลุ่มเจ้าของอพาร์ทเมนต์ แมนชั่น ฯลฯ ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณโซนด้านหน้าของชุมชน โดยกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ให้การสนับสนุนทางการเงินเท่านั้นแต่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางชุมชนจัด เวลาชุมชนมีกิจกรรมทางคณะกรรมการก็จะทำบัตรเชิญไปถึงคนกลุ่มนี้

ระดับที่ 4 ไม่มีเลย คือ กลุ่มประชากรแฝงหรือกลุ่มที่อาศัยอยู่เพียงชั่วคราว ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณโซนหน้าชุมชนตามอพาร์ทเมนต์ แมนชั่น อาคารพาณิชย์ต่าง ๆ คนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความผูกพันในพื้นที่เนื่องจากไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและต้องการอาศัยอยู่เพียงชั่วคราวเท่านั้นทำให้ความรู้สึกของความเป็นเจ้าของมีน้อย

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมีผลย้อนกลับไปสู่ในส่วนของระบบคิด โดยในที่นี้คือทำให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจกัน เกิดความสามัคคี มีจิตสำนึกสาธารณะ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น และการที่ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมธนาคารขยะก็ส่งผลให้ธนาคารขยะประสบความสำเร็จ ชาวบ้านมีพฤติกรรมในการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง ปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชนลดลง รวมทั้งมีการขยายกิจกรรมต่าง ๆ ออกไปอย่างมากมาย เมื่อธนาคารขยะประสบความสำเร็จก็ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกถึงความสำเร็จร่วม เกิดความภาคภูมิใจ เกิดขวัญ กำลังใจและการร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไป ความสัมพันธ์ที่เคยมีระหว่างกันก็แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เช่น ภายหลังจากธนาคารขยะ ชุมชนก็มีกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับขยะมูลฝอยมากมายหลายกิจกรรม ได้แก่ โครงการขยะพิษแลกแต้ม โครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว ซึ่งกิจกรรมและโครงการเหล่านี้ ชาวบ้านก็ได้เข้ามาให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะระบบคิดของคนได้ถูกเปลี่ยนจากคำว่า “I” มาสู่คำว่า “WE” มากขึ้น อันเป็นสัญญาณของการมีจิตสำนึกร่วม ดังนั้นจากการศึกษาจึงสามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมธนาคารขยะเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยเป็นกิจกรรมที่มีได้มุ่งเพียงแต่ผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมเท่านั้นแต่ยังมีส่วนในการพัฒนาระบบคิดของคนในชุมชนหรือการพัฒนาคนอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปอีกด้วย ไม่เฉพาะเพียงสิ่งที่กล่าวเท่านั้น การสนับสนุนจากภายนอกก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงแรกที่ชุมชนยังไม่มีทรัพยากรต่าง ๆ มากนัก เช่น ความรู้ความเข้าใจใน

เรื่องการจัดการขยะมูลฝอย วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น ฯลฯ และแม้ว่าชุมชนจะมีความต้องการในการแก้ไขปัญหาแต่การสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกก็มีผลทำให้การแก้ไขปัญหา นั้นชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้การที่ชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มหรือมีความต้องการในการแก้ไขปัญหา ก็ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมซึ่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในขณะนั้นก็คือ การตระหนักว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขและไม่ได้ส่งผลกระทบต่อตนเองเพียงอย่างเดียวแต่ยังส่งผลกระทบต่อถึงรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไปในอนาคต ถ้าหากชาวบ้านไม่ช่วยกัน จากจุดนี้เองที่ผลักดันให้เกิดการรวมพลังกันของชาวบ้านที่จะแก้ไขปัญหา ดังกล่าว เมื่อปัญหาขยะมูลฝอยได้รับการแก้ไขแล้วชุมชนจึงได้ขยายกิจกรรมออกไปในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ฯลฯ ดังกรอบแนวคิดที่กล่าวถึงพัฒนาการของแนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนวัดกลางต่อไปนี้

พัฒนาการแนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนวัดกลาง

จากกรอบแนวคิดพบว่าเมื่อสถานการณ์ปัญหามีความหลากหลายและมีการขยายตัวออกไปมากขึ้นก็ผลทำให้ต้องมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2541-2542 ที่คณะกรรมการของชุมชนวัดกลางได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเขตบางกะปิ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ้น) (2548, น. 55) ที่อธิบายว่าเมื่อสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นมีความซ้ำซ้อน หลากหลาย และขยายตัว และเกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งที่จะดำเนินการแก้ไขได้ ก็จำเป็นที่จะต้องมีการรวมพลังหรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ปัญหานั้น เช่น เกิดการรวมกลุ่ม เครือข่าย เกิดผู้นำ เกิดประสบการณ์และมีความต้องการที่จะเชื่อมโยงคน กลุ่ม และ ประสบการณ์นั้นให้เป็นขบวนการเพื่อจัดการปัญหาและขยายผลการพัฒนา ในที่นี้จึงเกิดการรวมตัวกันของคณะกรรมการชุมชนวัดกลางขึ้นโดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อจัดการแก้ไข ปัญหาขยะในชุมชน ต่อมาภายหลังจึงได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว จนกระทั่งจัดตั้งเป็นศูนย์ริชเคิลของชุมชน เขตบางกะปิขึ้น การรวมตัวกันครั้งนั้นมีผลทำให้เครือข่ายเกิดพลัง เกิดความรู้ใหม่และมีการ ประสานผลประโยชน์ร่วม ซึ่งเป็นการรักษาพันธกรณีร่วมกันรวมทั้งเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิด กระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่องต่อไป

3. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะมูลฝอย

ชุมชนวัดกลาง

3.1 ปัจจัยภายนอก

จากการศึกษาการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนวัดกลางพบว่า การสนับสนุนจาก หน่วยงานภายนอกก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานของชุมชนประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรก ซึ่งในที่นี้จะขอแบ่งลักษณะของการสนับสนุนออกเป็นดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนทางด้านวิชาการและการประสานงาน ได้แก่ การพาไปศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้ การให้เอกสารเผยแพร่ต่าง ๆ เช่น มุลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มูลนิธิ ชุมชนไทและคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิที่ได้พาชุมชนไปศึกษาดูงานที่บริษัท วงษ์พาณิชย์และโรงเรียนวัดพันปี จังหวัดพิษณุโลก กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็ได้ให้การ สนับสนุนเอกสารเผยแพร่ กรมควบคุมมลพิษให้คำแนะนำทางวิชาการ ทางสำนักงานเขตบางกะปิ

ก็ช่วยเหลือในการประสานงานต่าง ๆ บริษัทรักลูกจำกัดที่ประสานงานกับชุมชนเรื่องโครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว และสื่อต่าง ๆ ที่ช่วยในการประชาสัมพันธ์

โดยเฉพาะอย่างยิ่งมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเกิดของศูนย์วัสถุรีไซเคิลชุมชน เนื่องจากเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน และช่วยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ กับชุมชน รวมทั้งเป็นผู้จุดประกายความคิดในการจัดการขยะมูลฝอยที่เป็นรูปธรรมให้กับชุมชนต่าง ๆ รวมทั้งชุมชนวัดกลางโดยอาศัยจุดแข็งที่มีอยู่ของชุมชนในการผลักดันให้เกิดศูนย์วัสถุรีไซเคิลชุมชนขึ้น

นอกจากนี้ทางชุมชนยังได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตบางกะปิเรื่องการทำหนังสือเวียนไปยังชุมชนอื่น ๆ ว่าชุมชนวัดกลางเป็นชุมชนที่สามารถดูแลรักษาคลองด้วยตนเอง ทำให้ชุมชนวัดกลางเป็นที่รู้จักและเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้จากชุมชนอื่นๆ ในวงกว้าง

มูลนิธิชุมชนไทก็ได้พาคนมาศึกษาดูงานเกี่ยวกับเรื่องคลองและจัดเวทีให้เกิดการแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น ๆ รวมทั้งเป็นผู้ประสานงานเพื่อขยายเครือข่ายการทำงาน “เครือข่ายสิ่งแวดล้อมบางกะปิ” นอกจากนี้ยังได้นำน้ำในคลองไปตรวจคุณภาพรวมทั้งได้เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการปรับสภาพน้ำในคลองโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งทางมูลนิธิได้คำนวณปริมาณการใช้ให้ คือ ต้องใช้จุดละ 180 ลิตร ซึ่งมีด้วยกัน 7 จุด ทำถึง 4 ครั้ง น้ำจึงเขียวใส มูลนิธิกองทุนเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน หรือ Dee ก็ได้เข้ามาประสานงานเกี่ยวกับเรื่องขยะอินทรีย์ ซึ่ง นายศุภชัย ตริรัตนขวลิต ไปเรียนรู้และก็นำมาเผยแพร่

2. การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ ได้แก่ กองทุน SIF มูลนิธิชุมชนไทที่เข้ามาสนับสนุนทางการเงินให้กับชุมชนวัดกลางในช่วงที่ชุมชนทำการพัฒนาคลองเป็นเงินจำนวน 50,000 บาท เพื่อการศึกษาอบรมและซื้อเรือ รวมทั้งสำนักงานเขตบางกะปิ สก. และ สข.

นอกจากนี้กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมยังได้สนับสนุนทางด้านงบประมาณจำนวน 10,000 บาทให้กับชุมชนเพื่อใช้ในการทำโครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว

3. การสนับสนุนทางด้านวัสดุอุปกรณ์ ในช่วงที่พัฒนาคองชุมชนวัดกลางได้รับเรือท้องแบนจากสำนักกระบายน้ำ รถขนขยะจำนวนหลายคันคันจากเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตบางกะปิ

จากการศึกษาพบว่าการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนวัดกลางเกิดขึ้นมาจากการที่ชุมชนประสบปัญหาขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นปัญหาที่มีมาอยู่ก่อนแล้วแต่ชุมชนยังไม่ได้มีความคิดในการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว จนกระทั่งมีหน่วยงานภายนอก คือ มูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เข้ามาจุดประกายความคิดให้กับคณะกรรมการชุมชน ชุมชนจึงได้มีการมาปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นร่วมกัน จากจุดนี้เองที่ทำให้ชุมชนวัดกลางเริ่มมีการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาย่างเป็นจริงเป็นจัง โดยการส่งตัวแทนชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จนกระทั่งได้นำ

แนวคิดเรื่องธนาคารขยะที่ได้จากการศึกษาดูงานมาประยุกต์กับสภาพชุมชนและจัดตั้งเป็นธนาคารขยะชุมชนวัดกลางขึ้น

ดังนั้นการสนับสนุนจากภายนอกจึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานและความสำเร็จของการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนวัดกลาง เพราะนอกจากจะเป็นผู้จุดประกายความคิดให้กับชุมชนแล้วยังได้ให้การสนับสนุนในด้านอื่น ๆ จนทำให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปได้ โดยจะสังเกตได้ว่าในช่วงแรกที่ชุมชนเริ่มมีแนวคิดที่จะแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยก็มีหลายหน่วยงานที่ได้เข้ามาให้การสนับสนุนแต่เมื่อชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตนเองได้ในระดับหนึ่งแล้ว หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้จึงค่อย ๆ ปรับบทบาทของตนเองหรือเปลี่ยนรูปแบบของการสนับสนุนไปเป็นผู้ประสานงานแทน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและบริหารจัดการตนเองได้มากขึ้น อันเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป และหากปัจจุบันชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่มีในชุมชนก็ยังคงดำเนินการต่อไปเนื่องจากส่วนหนึ่งเป็นเพราะภายในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนที่ได้จากกลุ่มและกองทุนต่าง ๆ ในชุมชน รวมทั้งในส่วนของธนาคารขยะถึงแม้ว่าปัจจุบันขยะมูลฝอยในชุมชนจะลดน้อยลงแต่กิจกรรมดังกล่าวก็ยังคงมีการดำเนินการต่อไปเรื่อย ๆ เพราะการดำเนินการธนาคารขยะไม่ต้องลงทุนและไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ส่วนต่างที่ได้จากธนาคารขยะก็จะนำมาเป็นเงินทุนในการพัฒนาชุมชนหรือนำไปซื้อของรางวัลสำหรับโครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว รวมทั้งภายในชุมชนเองก็มีการระดมทุนเพื่อสนับสนุนอยู่แล้ว เช่น เมื่อมีกิจกรรมในชุมชนทางคณะกรรมการก็จะทำบัตรเชิญไปให้กับเจ้าของคอนโด อพาร์ทเมนต์ ฯลฯ หรือแม้ว่าจะไม่ได้รับการสนับสนุนเป็นรูปของตัวเงินก็จะได้รับการสนับสนุนเป็นสิ่งของแทน เช่น ในงานวันเด็กก็ได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านเป็นไอศกรีม ขนม ของรางวัล ฯลฯ

3.2 ปัจจัยภายใน

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนวัดกลางพบว่าความสำเร็จที่ทางชุมชนได้รับนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการไม่ได้มองที่ผลประโยชน์หรือค่าตอบแทนเป็นหลัก แต่ทำกันด้วยใจ เงินที่ได้ก็ไม่ได้นำมาแบ่งกัน ไม่เคยทำงานเป็นเชิงธุรกิจ แต่ทำในเชิงของการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พัฒนาชุมชน ไม่เคยคิดเรื่องของค่าตอบแทน โดยนางพิรานุช ตริรัตน์ขวลิต เล่าว่า “สิ่งที่ทำให้การทำงานของชุมชนสำเร็จเป็นเพราะเราไม่ได้เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เราทำงานกันด้วยใจ ทุกคนทำงานกันด้วยความเสียสละและก็อยากเห็นชุมชนของเราดีขึ้น ไม่เคยคิดเรื่องของผลตอบแทน” (22 กันยายน 2548)

นอกจากนี้กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ทางชุมชนจัดขึ้นมีส่วนทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเอื้ออาทรต่อกัน เนื่องจากเป็นกิจกรรมหรือโครงการที่ทำแบบต่อเนื่องและมีความสม่ำเสมอ นอกจากคนในชุมชนจะได้รับผลประโยชน์ในรูปของตัวเงินและของรางวัลแล้ว ยังเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนในเรื่องสิ่งแวดล้อมและเป็นช่องทางที่ทำให้คนในชุมชนได้มาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนสารทุกข์สุขดิบกัน เวลามีปัญหากันก็จะใช้วิธีพูดคุยกัน ซึ่งเชื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและกว้างขวางมากขึ้น เวลาใครมีปัญหาคนในชุมชนก็จะรับรู้ร่วมกันและได้มีส่วนในการช่วยเหลือ เช่น เมื่อเกิดไฟไหม้บ้าน คนในชุมชนก็จะช่วยเหลือกัน อย่างนี้เป็นต้น

ปัจจุบันชุมชนวัดกลางได้ทำกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาเป็นระยะเวลา 5 ปีแล้ว เมื่อกล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของชุมชนสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนที่รุนแรงอยู่ในขณะนั้นเป็นตัวผลักดันให้ชุมชนต้องหันมาร่วมกันคิดร่วมกันทำเพื่อที่จะหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน คนในชุมชนต่างก็มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างเดียวกันคืออยากเห็นปัญหาขยะมูลฝอยได้รับการแก้ไข เนื่องจากปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อตนเองไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เช่น ขยะมูลฝอยที่ถูกทิ้งเกลื่อนกลาดทำให้ทัศนียภาพของชุมชนไม่สวยงามและเป็นแหล่งของเชื้อโรค ดังนั้นจึงเกิดการประสานทรัพยากรร่วมกันทั้งทรัพยากรที่เป็นมนุษย์ ทรัพยากรที่อยู่ในรูปของตัวเงิน หรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีความคิดเรื่องการจัดการและการแยกประเภทขยะมูลฝอยมาก่อนที่จะมีปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน แต่ก็ไม่ได้มีการคิดหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นแต่อย่างใด จนกระทั่งเกิดปัญหารุนแรงขึ้นจึงทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักและเกิดจิตสำนึกสาธารณะคือ อยากมีส่วนร่วมเข้ามารับผิดชอบต่อปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งองค์ประกอบของจิตสำนึกมีด้วยกัน 3 องค์ประกอบด้วยกัน คือ ความรู้ ความรู้สึก และการกระทำ โดยทั้ง 3 องค์ประกอบมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน คือ

- 1.1 ความรู้ เกิดมาจากการได้รับข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ซึ่งผ่านทาง การได้รับการอบรมเพิ่มพูนความรู้จนทำให้เกิดชุดความรู้ใหม่เกิดขึ้น จากการศึกษาชุมชนวัดกลางหลังจากที่ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนอยู่ในภาวะที่ค่อนข้างรุนแรง คณะกรรมการชุมชนในขณะนั้นก็ได้เข้าร่วมกับคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ และได้ไปศึกษาดูงานทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของการจัดการขยะมูลฝอยมากขึ้น

- 1.2 ความรู้สึก เกิดจากการตระหนักถึงความสำคัญและความร้ายแรงของสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากคณะกรรมการชุมชนวัดกลางเมื่อได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยแล้วก็เกิดความตระหนักถึงความสำคัญและความร้ายแรงของ

ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน โดยเห็นว่าปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชุมชนและตนเองไม่ทางตรงก็ทางอ้อม รวมทั้งเห็นถึงประโยชน์ของขยะมูลฝอยคือ สามารถนำไปขายได้ราคา และ การคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้งก็ยังทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยลดน้อยลงอีกด้วย

1.3 การกระทำ แสดงออกมาโดยการพร้อมที่จะสนับสนุน ส่งเสริม และช่วยเหลือ ซึ่งในที่นี้ก็คือการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง และมีแนวคิดในการจัดตั้งเป็นธนาคารขยะของชุมชนวัดกลางอย่างเป็นรูปธรรม

หลังจากที่คณะกรรมการชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาดูงานแล้วก็นำแนวคิดเรื่องธนาคารขยะและการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้งมาเผยแพร่ให้กับคนในชุมชนวัดกลางทราบ ทำให้ชาวบ้านได้เห็นถึงผลดีของการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย จนในที่สุดจึงได้จัดตั้งธนาคารขยะของชุมชนวัดกลางขึ้น โดยที่ชาวบ้านก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกจากนี้ความสำเร็จจากธนาคารขยะก็ส่งผลต่อแนวคิดเรื่องการพัฒนาคลองในเวลาต่อมาด้วยเช่นกัน เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นสิ่งที่สามารถแก้ไขได้ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันของคนในชุมชน ในช่วงที่มีการพัฒนาคลองก็เริ่มต้นจากการที่ชาวบ้านทำกันเองช่วงนั้นยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก โดยคณะกรรมการชุมชนได้ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมาช่วยกัน รวมทั้งมีการระดมทุนจากภายในชุมชนรับบริจาคขยะมูลฝอยแล้วนำขยะมูลฝอยดังกล่าวไปขายเพื่อนำเงินที่ได้มาซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจถึงประโยชน์ของขยะมูลฝอยว่าสามารถนำมาขายแล้วได้ราคาอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำธนาคารขยะ ต่อมาภายหลังจึงมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพราะเห็นว่าชาวบ้านทำกันเอง ความสำเร็จจากการพัฒนาคลองและธนาคารขยะมีผลทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาติดต่อกับทางชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยมากขึ้น เช่น การทำขยะอินทรีย์ โครงการขยะพิษแลกแถม โครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว ซึ่งแต่ละโครงการก็ค่อนข้างประสบผลสำเร็จเนื่องจากชาวบ้านมีแนวคิดเรื่องการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย รวมทั้งเห็นคุณค่าและคุณประโยชน์ของขยะมูลฝอยอยู่แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียวที่สามารถลดจำนวนถุงพลาสติกในชุมชนได้เป็นจำนวนมาก ยกเว้นโครงการขยะพิษแลกแถมที่ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์เนื่องจากขยะมูลฝอยดังกล่าวมีจำนวนน้อยซึ่งก็ไม่เกี่ยวกับการคัดแยกประเภทของชาวบ้าน

จากการสังเกตพบว่ากลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากการที่ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากการจัดตั้งบางกลุ่มมีความแตกต่างกัน คือ กลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากการจัดตั้งนั้นถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มเกิดขึ้นแต่กลุ่มกิจกรรมเหล่านั้นก็ไม่ได้เป็นกลุ่มที่มีพลังมากนักเพราะว่าสมาชิกภายในกลุ่มไม่ได้เกิดจิตสำนึกสาธารณะและความตระหนักถึงความสำคัญของการ

รวมกลุ่ม เพียงแค่มารวมตัวกันเพื่อจะได้เข้าเงื่อนไขในการขอรับงบประมาณและการสนับสนุนเท่านั้น เช่น กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองชุมชนวัดกลาง และกลุ่มฌาปนกิจ อย่างนี้เป็นต้น

2. ศักยภาพของผู้นำ จากการศึกษาพบว่าทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนวัดกลาง ก็คือ ผู้นำชุมชน โดยเมื่อศึกษาถึงพื้นภูมิและสาเหตุที่ทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านของผู้นำชุมชนวัดกลาง 3 ท่าน ได้แก่ นายอารักษ์ นายศุภชัย และนางพิรานุช พบว่าสิ่งที่มีความคล้ายคลึงกันของผู้นำทั้ง 3 ท่านก็คือ การที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน การมีเครือข่ายที่อาศัยอยู่ในชุมชน การที่สามารถเข้าได้กับคนทุกศาสนาไม่ว่าจะเป็นพุทธหรือมุสลิม เป็นคนมีน้ำใจ มีศักยภาพในการติดต่อประสานงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีบุคลิกกล้าแสดงออก มีความเป็นผู้นำ รวมทั้งมีความมุ่งมั่นในการทำงาน เมื่อจะทำสิ่งใดก็จะทำให้สำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ บัณฑิต เอื้อวัฒน์นุกุล และไพฑูริ์ สุขเกิด ที่เห็นว่าคุณลักษณะของผู้นำชุมชน มีส่วนอย่างมากในการทำให้ชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมเพียงพอที่จะร่วมกันกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าผู้นำชุมชนเข้มแข็งโอกาสที่ชุมชนจะมีศักยภาพก็สูง แต่ถ้าผู้นำชุมชนอ่อนแอโอกาสที่ชุมชนจะมีศักยภาพก็จะต่ำ โดยผู้นำแต่ละท่านต่างก็มีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างกันไปตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

อารักษ์ ยงจิรกุลพงศ์ ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนนี้มาเป็นระยะเวลานาน คนส่วนใหญ่ในชุมชนจึงรู้จักเป็นอย่างดี รวมทั้งพื้นฐานเดิมเป็นคนที่มีนิสัยชอบช่วยเหลือผู้อื่นอยู่แล้วจึงได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชน และเมื่อเข้ามาทำงานชุมชนก็มีผลงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมก็ยิ่งทำให้ชาวบ้านเกิดการยอมรับมากขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็มีชาวบ้านบางคนที่ไม่เห็นด้วยกับการทำงานซึ่งก็เป็นเพียงแค่ส่วนน้อย

ศุภชัย ตริรัตน์ขวลิต จากที่ก่อนหน้านี้ไม่ได้เข้ามามีส่วนในการทำงานชุมชนถึงแม้ว่าจะมีความสนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมอยู่แล้วก็ตาม เนื่องจากขาดโอกาสเพราะไม่มีช่องทางที่จะเข้ามาจนกระทั่งพ่อตาซึ่งก็คือ นายทองเดช แจ้ตทอง ที่เป็นคณะกรรมการชุมชนอยู่แล้วในขณะนั้นแนะนำให้ลงสมัครก็เลยลงสมัคร สาเหตุที่ทำให้นายศุภชัยได้รับการคัดเลือกและได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเป็นเพราะส่วนหนึ่งมาจากการที่นายศุภชัยเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ โดยเห็นได้จากหลังจากที่เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเขตบางกะปิ นายศุภชัย ตริรัตน์ขวลิตก็ได้เอาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องธนาคารขยะที่ได้จากการไปศึกษาดูงานร่วมกับคณะกรรมการชุมชนมาประยุกต์จนเกิดเป็นธนาคารขยะของชุมชนวัดกลางขึ้น ส่วนในเรื่องการดำเนินงานของธนาคารขยะก็มีการนำเอาความรู้ที่ได้จากทำงานธนาคารที่เคยทำมาก่อนหน้านี้มาประยุกต์ใช้จึงทำให้การทำงานของธนาคารขยะชุมชนวัดกลางมีความเป็นระบบมากขึ้น

นอกจากนี้ผู้นำชุมชนอีกท่านหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จที่เกิดขึ้นของการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนวัดกลางก็คือ นางพิรานุชซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เด็ก ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงรู้จักเป็นอย่างดี รวมทั้งบุคลิกส่วนตัวเป็นคนที่สามารถเข้ากับคนได้ง่าย ถึงแม้ว่าก่อนหน้านี้จะค่อนข้างเก็บตัวก็ตามแต่พอได้มาทำงานชุมชนก็มีผลทำให้เป็นคนที่เข้ากับคนอื่นได้มากขึ้น และแม้ว่าจะเป็นมุสลิมแต่ก็ไม่มีปัญหาในการทำงานร่วมกับคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ สามารถปรับตัวได้เป็นอย่างดี สังเกตได้จากช่วงที่มุสลิมเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดก็คือช่วงที่ นางพิรานุช ตรีรัตนขวลิต เป็นประธานและคณะกรรมการชุมชน (เจลีว ชูศรีจันทร์, สัมภาษณ์) ซึ่งก่อนหน้านี้ นางพิรานุชก็ประสบกับปัญหาชาวบ้านไม่ยอมรับเช่นกันโดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีอายุมากกว่า เนื่องจากนางพิรานุชอายุยังน้อยและก็เป็นผู้หญิง แต่เมื่อเห็นผลงานที่ทำและความตั้งใจจริง ภายหลังชาวบ้านก็ให้การยอมรับ

ดังนั้น จากการศึกษาจึงพบว่าผู้นำมีผลโดยตรงต่อการเข้าร่วมของชาวบ้านโดยเฉพาะมุสลิม ก่อนหน้านี้ถึงแม้ว่าคณะกรรมการชุมชนจะมีคละเคล้ากันระหว่างพุทธและมุสลิม แต่คณะกรรมการที่เป็นมุสลิมก็มีไม่มากนักประมาณ 1-2 คน ทำให้ชาวบ้านที่เป็นมุสลิมซึ่งส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่บริเวณชายคลองก็เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดบ้างแต่ไม่มากนัก จนกระทั่งนายยี่ระหมัด เป็นประธานชุมชน ในช่วงนั้นคณะกรรมการที่เป็นพุทธและมุสลิมมีอย่างละครึ่ง และเริ่มมีการจัดกิจกรรมร่วมกันทั้งพุทธและอิสลามเป็นครั้งแรก แต่ช่วงที่มุสลิมมาเข้าร่วมมากที่สุดก็คือช่วงที่นางพิรานุชเป็นประธานชุมชน ซึ่งเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนชาวบ้านจะพิจารณาเลือกคนดีเพราะส่วนใหญ่คนในชุมชนก็จะรู้จักกันเป็นอย่างดีและดูจากผลงานที่ทำเป็นหลัก แนวโน้มผู้นำหรือคณะกรรมการที่มีผลงานโดดเด่นจะได้รับการคัดเลือกในครั้งต่อไป รวมทั้งชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือ ช่วงก่อนหน้านี้ที่จะมีการจัดตั้งธนาคารขยะ ชุมชนวัดกลางก็มีผู้นำชุมชนมาแล้วมากมายหลายคนด้วยกันแต่ก็ไม่มีผู้นำคนใดที่จะมีบทบาทในงานพัฒนาชุมชนมากนัก

จากการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างผู้นำชุมชนชุดปัจจุบันกับผู้นำชุมชนช่วงก่อนหน้านี้พบว่าสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชนในช่วงก่อนหน้านี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากบุคลิกของผู้นำที่มีลักษณะถือเนื้อถือตัว เจ้าศเจ้าอย่าง มีอะไรก็ไม่ได้พูดคุยกับชาวบ้านก่อน (พิรานุช ตรีรัตนขวลิต, สัมภาษณ์) รวมทั้งการใช้วิธีการทำงานแบบสั่งการมากกว่าการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมทำให้เวลาที่มีกิจกรรมชาวบ้านจึงไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ตรงกันข้ามกับผู้นำที่มีบุคลิกเปิดออกหรือไม่สร้างให้เกิดความรู้สึกแบ่งแยก แต่พยายามทำให้เกิดความรู้สึกหรือสำนึกของคำว่า “เรา” เวลาชาวบ้านมีปัญหาก็สามารถพูดคุยได้ มีความเป็นกันเอง สิ่งนี้เองที่มีผลต่อการสนับสนุนและการให้ความร่วมมือของชาวบ้าน ดังจะเห็น

ได้จาก นายอารักษ์ ซึ่งเป็นประธานชุมชนวัดกลางในปัจจุบัน โดยปกติเมื่อทางคณะกรรมการชุมชนจะประสานงานกับชาวบ้านในเรื่องทั่ว ๆ ไป ก็จะใช้วิธีการพูดผ่านทางเสียงตามสาย แต่หากเป็นเรื่องที่ต้องลงรายละเอียด นายอารักษ์ก็จะลงไปพูดคุยด้วยเป็นการส่วนตัว การพูดคุยกันนั้นก็ทำให้นายอารักษ์ได้รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากชาวบ้านและเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกันแน่นแฟ้นมากขึ้น แต่พอช่วงหลังเมื่อนายอารักษ์ต้องไปเป็นวิทยากรอบรม/สัมมนาภายนอกชุมชนมากขึ้น ก็ทำให้ไม่มีเวลาในการดูแลชุมชนได้อย่างเต็มที่ ชาวบ้านบางส่วนก็เลยท้วงติงในเรื่องดังกล่าว ส่วนการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมธนาคารขยะยังไม่เห็นความแตกต่างเนื่องจากธนาคารขยะเกิดขึ้นในช่วงของผู้นำชุดปัจจุบันซึ่งเป็นช่วงที่นางพิรานุชเป็นประธานชุมชน

3. ภายในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลและมีความเอื้ออาทรต่อกัน เนื่องจากส่วนใหญ่ยังมีวิถีชีวิตเป็นแบบดั้งเดิมซึ่งล้วนแล้วแต่รู้จักกัน แม้ว่าจะมีทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมแต่ก็สามารถทำงานและอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เช่น มีระบบเผื่อระวางภัยให้กันและกัน หรือเวลามีงานบุญ งานแต่งงาน งานศพ คนในชุมชนก็จะช่วยกันทั้งพุทธและมุสลิม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางศาสนาที่จะไม่มีการเกี่ยวข้องกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานบวชที่ทางมุสลิมไม่สามารถเข้าร่วมได้โดยเด็ดขาดเพราะเป็นหลักข้อห้ามของศาสนา นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีชาวไทยพุทธที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามเนื่องจากแต่งงานกับมุสลิมอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งคนกลุ่มดังกล่าวก็จะเป็นมุสลิมที่ไม่ค่อยเคร่งครัดในหลักศาสนามากนัก ส่วนมุสลิมดั้งเดิมที่ค่อนข้างเคร่งครัดในหลักศาสนาจะอยู่บริเวณชายคลอง ความช่วยเหลือเกื้อกูลที่มีต่อกันนี้ส่งผลให้เวลามีกิจกรรมในชุมชนชาวบ้านก็จะให้ความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดีรวมถึงกิจกรรมธนาคารขยะชุมชนวัดกลางด้วย

4. ความเป็นเครือญาติและความเป็นพวกพ้องเดียวกัน จากการศึกษาพัฒนาการชุมชนพบว่าคนในชุมชนโดยเฉพาะชนท้ายซอยและชนกลางซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนมากที่สุด เมื่อศึกษาย้อนกลับไปพบว่าคนกลุ่มดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากความเป็นเครือญาติเดียวกัน ซึ่งแต่เดิมมีอยู่เพียงไม่กี่ครอบครัว แต่ต่อมาภายหลังได้มีการอพยพจากภายนอกเข้ามาอาศัยอยู่กับเครือญาติที่มีอยู่ในชุมชนหรือไม่ก็มีการแตกครอบครัวออกไป ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มนี้ค่อนข้างมีความเหนียวแน่น สังเกตได้จากช่วงที่นางพิรานุชเป็นประธานชุมชน มุสลิมที่อาศัยอยู่บริเวณชายคลองได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่เคยเป็นมา ซึ่งก่อนหน้านี้แทบจะไม่มีเลย จากการสัมภาษณ์นางเจลิยว ซูศรีจันทร์ได้เล่าให้ฟังว่า “ก่อนหน้านี้มุสลิมที่อยู่ชายคลองไม่ค่อยเข้าร่วม แต่พอเปิดเป็นประธานชุมชนจึงเข้าร่วมมากกว่าแต่ก่อน” (2 มีนาคม 2549)

5. กิจกรรมหรือโครงการที่ชุมชนทำสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมี การประยุกต์กิจกรรมให้เข้ากับบริบทของชุมชน โดยส่วนใหญ่ชุมชนจะจัดกิจกรรมในวันเสาร์หรือ วันอาทิตย์ เนื่องจากคนในชุมชนไม่ต้องทำงานจึงสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมธนาคารขยะที่เปิดดำเนินการทุกวันเสาร์ หรือกิจกรรมสัจจะออมทรัพย์รายวันที่จะเปิด ให้เด็กนำเงินมาฝากในช่วงตอนเย็นของทุกวัน อย่างนี้เป็นต้น นอกจากนี้คณะกรรมการดำเนินงาน ของชุมชนซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 11 คนเป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธและมุสลิมอย่างละครึ่ง โดยการตั้ง คณะกรรมการในลักษณะดังกล่าวมีผลทำให้เกิดความสะดวกในการประสานงานหรือ การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เช่น เมื่อมีกิจกรรมภายในชุมชนผู้นำก็จะประสานไปทาง คณะกรรมการและให้คณะกรรมการไปประสานงานต่อโดยใช้วิธีการคนพุทธก็สื่อสารกับคนพุทธ มุสลิมก็สื่อสารกับมุสลิม เพื่อเป็นการลดช่องว่างและความขัดแย้งในการทำงาน รวมทั้งทำให้เกิด ความเข้าใจอันดีระหว่างกัน เนื่องจากศาสนาเดียวกันก็จะเข้าใจวิถีชีวิตของกันและกันมากกว่า “ปัจจุบันชุมชนมีคณะกรรมการทั้งหมด 11 คน แบ่งเป็นพุทธกับมุสลิมอย่างละครึ่ง เพื่อจะได้ สะดวกในการติดต่อเวลาทำกิจกรรม คนพุทธก็ประสานงานกับคนพุทธ มุสลิมก็ประสานงานกับ มุสลิมจะได้เกิดความเข้าใจกัน” (ทรงเดช แจ็ดทอง, สัมภาษณ์) แต่ในการทำงานที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ ศาสนาพิธีทุกคนก็จะช่วยกัน ยอมรับในความแตกต่างระหว่างทางศาสนาของกันและกัน เช่น มุสลิมไม่กินเนื้อหมูเพราะถือว่าเป็นอาหารที่มีมลทินสิ่งนี้ก็ไม่มีผลต่อการร่วมกิจกรรม หรือเวลาที่ มุสลิมถือศีลอดในเดือนรอมฎอนมีผลให้ร่างกายอ่อนเพลีย ชุมชนก็จะไม่จัดกิจกรรมในช่วง ดังกล่าว หรือแม้แต่การปรับรูปแบบผลประโยชน์จากการให้ดอกเบี้ยยเป็นการให้ของรางวัลแทน เนื่องจากสิ่งนี้ขัดกับหลักคำสอนของมุสลิม อย่างนี้เป็นต้น

นอกจากนี้กิจกรรมดังกล่าวยังมีส่วนทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและเป็น การขยายความสัมพันธ์ในวงกว้างมากขึ้น เพราะเมื่อชาวบ้านได้เข้ามาร่วมกิจกรรมนอกจากจะได้ รับรู้ปัญหาของชุมชนแล้วยังทำให้รู้จักกันและกันมากขึ้น จากที่ไม่เคยพูดคุยกันก็ได้มาพูดคุยกัน ทำงานร่วมกันโดยมีกิจกรรมเป็นตัวประสานความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากขึ้น ในขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นก็มีส่วนช่วยให้กิจกรรมที่ทำประสบความสำเร็จ จะสังเกตได้จากเมื่อมี การขอความร่วมมือ ชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

6. หลักความเชื่อทางศาสนาที่มีผลต่อระบบคิดของคนเชื่อต่อการคัดแยกประเภทขยะ มูลฝอยก่อนทิ้ง โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการได้บุญ ในศาสนาอิสลามเรียกว่า “ซาดากะฮ์” คือ การบริจาคทานด้วยใจสมัคร ในที่นี้หมายถึงการบริจาคขยะมูลฝอยให้กับคนที่ยากจน สำหรับคนที่ ไม่แยกหรือไม่ได้เก็บเพื่อขายเอง ซาดากะฮ์นี้เป็นทานที่ให้กับมุสลิมเท่านั้น ส่วนการให้ทานกับ คนต่างศาสนาก็มีอีกส่วนหนึ่งที่จัดสรรให้ตามใจสมัคร นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์นางดวง

ยัมชมซิด (13 ธันวาคม พ.ศ. 2548) ได้ให้เหตุผลของการเข้ามามีส่วนร่วมของมุสลิมว่า "การที่มุสลิมเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพราะอยากให้ชุมชนรักกันอยากเป็นแบบอย่างให้กับลูกหลาน ซึ่งก็เป็นหลักทางศาสนาอย่างหนึ่ง" เช่นเดียวกับหลักการให้ทาน, หลักการบริจาคและหลักการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในศาสนาพุทธ อันได้แก่ การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ

7. การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและการอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานานทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ และความผูกพันในพื้นที่เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนจึงอยากเข้ามามีส่วนในการแก้ไข เพราะเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาและต้องรับผลกระทบจากปัญหานั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาขยะมูลฝอยที่ทำให้ชุมชนสกปรกไม่น่าดู ซึ่งปัญหาขยะมูลฝอยที่ชุมชนต้องประสบอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่มาจากกลุ่มประชากรแฝงและประชากรที่อาศัยอยู่ตามอพาร์ทเมนต์ คอนโดมิเนียม ซึ่งเป็นประชากรที่มาอาศัยอยู่เพียงชั่วคราวทำให้ความผูกพันในพื้นที่มีน้อย

8. การมีระบบการจัดการที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการฝาก การถอน การตัดแยกประเภท หรือแม้กระทั่งการปันผลประโยชน์ให้กับสมาชิกเพราะถ้าขั้นตอนแต่ละขั้นตอนมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนโอกาสที่ชาวบ้านจะเข้าร่วมก็มีน้อย โดยจะเห็นได้จากกระบวนการจัดการหรือการทำงานทั้งหมดของธนาคารขยะจะใช้วิธีที่ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ง่าย มีความสะดวกและรวดเร็ว เริ่มตั้งแต่การประชาสัมพันธ์ให้กับชาวบ้านรับรู้ก่อนเป็นเวลา 1 เดือนผ่านทางเครื่องกระจายเสียงและการพูดคุยเป็นการส่วนตัว หลังจากนั้นจึงมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน เนื่องจากเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่สามารถปลูกฝังได้ง่าย เมื่อถึงวันสมัครเป็นสมาชิกชาวบ้านก็จะนำรูปถ่ายมารอขอใบสมัครโดยที่ใบใบสมัครจะมีหมายเลขบอกไว้ เมื่อสมัครเสร็จเรียบร้อยแล้วทางเจ้าหน้าที่ธนาคารขยะก็จะนำข้อมูลดังกล่าวมากรอกลงในสมุดฝากของธนาคารขยะตามหมายเลขที่อยู่ในใบสมัคร โดยสมุดเงินฝากจะแบ่งออกเป็นช่อง ๆ ประกอบไปด้วย วันที่ ฝาก ถอน คงเหลือ และลายเซ็นของผู้ฝาก เมื่อธนาคารขยะเปิดดำเนินการชาวบ้านก็จะนำขยะมูลฝอยที่คัดแยกแล้วจากบ้านมาฝาก เจ้าหน้าที่ธนาคารขยะก็จะทำการชั่งและคิดเงินหลังจากนั้นก็จดบันทึกลงในสมุดฝาก หากชาวบ้านไม่ได้ทำการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยมาทางเจ้าหน้าที่ธนาคารขยะก็จะให้อีกราคาหนึ่งซึ่งเป็นราคาที่ต่ำกว่า

9. การมีระบบผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งระบบผลประโยชน์ในที่นี้หมายถึง ประโยชน์ที่ต้องได้รับและสิ่งจูงใจหรือรางวัล โดยของรางวัลที่ทางโครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียวได้ให้กับชาวบ้านส่วนใหญ่จะพิจารณาจากความต้องการและเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านเป็นหลัก เช่น

ผงซักฟอก, ยาสีฟัน, แชมพู, สบู่ ฯลฯ ซึ่งชาวบ้านสามารถเลือกได้ตามความพึงพอใจ ของรางวัล เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นของที่ชาวบ้านต้องใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้วจึงเป็นสิ่งที่สามารถจูงใจให้ ชาวบ้านเข้าร่วมได้ หรือการได้รับรายได้เพิ่มขึ้นจากการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยและการได้รับ สิทธิประโยชน์ในการกู้เงินโดยผ่านทาง การเป็นสมาชิกของธนาคารขยะ

จากการศึกษาชุมชนวัดกลางพบว่าปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนวัดกลางประสบความสำเร็จในเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยอย่างหนึ่งก็คือการมีระบบผลประโยชน์ที่ให้กับสมาชิก โดยประเภทของรางวัลที่มีลักษณะหลากหลาย, ตรงกับความต้องการและเกิดประโยชน์จะมีผล ต่อการจูงใจให้ชาวบ้านเข้าร่วม เนื่องจากชาวบ้านแต่ละคนมีความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้น สิ่งที่จะเอื้อให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมได้ในระยะยาวก็คือ การได้รับประโยชน์ร่วมและการต่าง ตอบแทนกัน ซึ่งอาจจะเป็นผลตอบแทนในเชิงรูปธรรม เช่น ชาวบ้านจะได้รับเงินเมื่อนำขยะมาขาย ให้กับธนาคารขยะซึ่งทางคณะกรรมการก็จะนำเงินที่ได้มาฝากเข้ากับธนาคารขยะเพื่อนำไปใช้เป็น เงินทุนหมุนเวียนต่อไป หากชาวบ้านคนใดต้องการถอนเงินดังกล่าวไปใช้ก็สามารถทำได้ทันที หรือ การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถกู้เงินไปใช้ในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนได้โดยทาง คณะกรรมการจะเป็นผู้พิจารณา และการแลกของรางวัลในโครงการลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียว อย่างนี้เป็นต้น ส่วนผลตอบแทนในเชิงนามธรรม ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของ การแยกประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง ขั้นตอนและวิธีการคัดแยก ความพึงพอใจที่เห็นชุมชนสะอาด ปราศจากขยะมูลฝอยและปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนได้รับการแก้ไข รวมทั้งความพึงพอใจที่ได้รับ จากการเข้าร่วมกิจกรรม การได้เพื่อนหรือการได้รับการตอบสนองทางด้านจิตใจ อย่างนี้เป็นต้น นอกจากนี้ประเภทของรางวัลจำเป็นที่จะต้องมีความยืดหยุ่นสูงหรือสามารถปรับเปลี่ยนได้ ตามสภาพบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากความต้องการของชาวบ้านสามารถ เปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลา คือ สิ่งที่ชาวบ้านต้องการหรือเห็นว่าจำเป็นในช่วงเวลาหนึ่งอาจจะ ไม่ใช่สิ่งที่ชาวบ้านต้องการหรือเห็นว่าจำเป็นในอีกช่วงเวลาหนึ่ง และความต้องการของคนหนึ่งก็ อาจจะไม่ใช่ความต้องการของคนหนึ่ง เช่น การที่ชาวบ้านนำแด้มมาแลกของรางวัลในโครงการ ลดทิ้งลดใช้ถุงใหญ่ใบเดียวครั้งแรกได้น้ำยาปรับผ้านุ่มซึ่งเป็นความพึงพอใจสูงสุดในขณะนั้น แต่เมื่อชาวบ้านนำแด้มมาแลกของรางวัลครั้งที่ 2 ครั้งนี้น้ำยาปรับผ้านุ่มอาจจะไม่สามารถ ตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดของชาวบ้านได้แต่อาจเป็นผงซักฟอกแทน อย่างนี้เป็นต้น หรือ สำหรับชาวบ้านบางคนการได้รับสิทธิประโยชน์ในการกู้เงินอาจจะไม่ใช่ความพึงพอใจสูงสุด แต่ ตรงกันข้ามการที่ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนลดลงหรือชุมชนสะอาดขึ้นต่างหากคือความพึงพอใจ สูงสุดก็เป็นได้ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ชุมชนวัดกลางเลือกประเภทของรางวัลใน ลักษณะที่มีความหลากหลายและสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามความเหมาะสม

กล่าวโดยสรุปความสำเร็จของการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนวัดกลางประกอบด้วย 3 องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยแวดล้อมภายนอก คือ

1. การละสมและสืบทอดกันมาของภูมิปัญญาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด ความเชื่อ หัตถ์คดี การจัดการความรู้ และการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ความแตกต่างทางด้าน ศาสนาระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างมีความละเอียดอ่อนและต้องอาศัยความเข้าใจเป็นพิเศษในการแก้ไข ภูมิปัญญาเหล่านี้ทางชุมชนได้รับการถ่ายทอดกันมา ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษคือ การจัดให้มีกิจกรรมประสานความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ศาสนาและถือเป็น กิจกรรมสำคัญกิจกรรมหนึ่งที่จะต้องจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี แนวคิดเบื้องหลังของกิจกรรมดังกล่าว ก็เนื่องมาจากการพยายามสร้างให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกันท่ามกลางความเชื่อและความศรัทธาที่แตกต่างกัน อันจะนำมาซึ่งการสนับสนุน การให้ความร่วมมือร่วมใจและร่วมแรงร่วมใจในที่สุด รวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและมุสลิมได้มีการ ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นการลดช่องว่างของความแตกต่างที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังจัดให้มี คณะกรรมการชุมชนที่เป็นคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและมุสลิมอย่างละครึ่งเพื่อให้เกิด ความสะดวกในการประสานงาน เนื่องจากคนที่นับถือศาสนาเดียวกันก็จะมี ความเข้าใจกันมากกว่า อันเป็นการป้องกันและแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น

2. ผู้นำ ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกองค์ประกอบหนึ่งโดยเฉพาะการเป็น ผู้นำที่อาศัยอยู่ในชุมชนและมีความเข้าใจในการทำงานร่วมกับชุมชน เพราะจะทำให้ความเป็น "เรา" เกิดขึ้นได้โดยง่าย รวมทั้งบุคลิกลักษณะของผู้นำก็ส่งผลต่อการให้ความร่วมมือร่วมใจของ ชาวบ้าน เช่น การเป็นคนที่สามารถเข้าได้กับทั้ง 2 ศาสนา มีความเป็นกันเอง มีความเป็นผู้นำ มีความกล้า แสดงออก เป็นคนที่มีความตั้งใจจริง มุ่งมั่น ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ก็จะเป็นตัวยืนยันให้ชาวบ้านเกิด ความมั่นใจว่าผู้นำจะนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้อย่างแน่นอน ผลที่เกิดขึ้นก็คือ การได้รับความไว้วางใจและการร่วมแรงร่วมใจจากชาวบ้าน

3. กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน คือ การที่ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือ ฝึกฝนลองผิดลองถูกร่วมกันอันนำมาซึ่งความรู้ใหม่ วิธีคิดใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ และสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ว่าการจัดการขยะมูลฝอยในช่วงแรก โดยใช่วิธีการรับบริจาคเงินนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากระบบการจัดการยังไม่มีประสิทธิภาพ จนกระทั่งได้ไปศึกษาดูงานครั้งที่ 2 ที่โรงเรียนวัดพันปี จึงนำแนวคิดเรื่องธนาคารขยะมาปรับใช้จน ประสบความสำเร็จ คือ ขยะมูลฝอยในชุมชนลดลงและชาวบ้านมีพฤติกรรมคัดแยกประเภท ขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง แม้ว่าในช่วงแรกธนาคารขยะจะมีสมาชิกไม่มากนัก แต่ภายหลังเมื่อได้มี

การปรับรูปแบบกิจกรรมให้กลุ่มผู้ปกครองหรือผู้ใหญ่สามารถเข้าร่วมได้โดยการเปิดให้มีการปล่อย
 ภูัธนาครชยะก็มีสมาชิกเพิ่มขึ้น อย่างนี้เป็นต้น

4. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกที่เหมาะสมทั้งทางด้านเวลาและทรัพยากร เช่น
 ความรู้ ความเข้าใจ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร งบประมาณ การประสานงาน ฯลฯ ซึ่งมีผลทำให้
 กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนสามารถดำเนินต่อไปได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกซึ่งทางชุมชนยังไม่มี
 ทรัพยากรต่าง ๆ มากนัก แต่เมื่อชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองไปได้ระยะหนึ่ง
 การสนับสนุนจากภายนอกก็มีการปรับบทบาทไปเป็นการประสานงานแทน